

MAGYAR TÖRTÉNELMI
EMLÉKEK

ÉRTEKEZÉSEK

MÁRVÁNY, TÁRHÁZ, ADOMÁNY

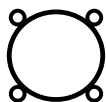
Gazdaságtörténeti tanulmányok
a magyar középkorról

MTA
Egseletvettudományi
Kutatási központ
Történettudományi
Intézet

MÁRVÁNY, TÁRHÁZ, ADOMÁNY

GAZDASÁGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK
A MAGYAR KÖZÉPKORRÓL

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA

DISSERTATIONES

Redigunt

PÁL FODOR, ANTAL MOLNÁR

Institutum Historicum Sedis Centralis
Studiorum Philosophicorum
Academiae Scientiarum Hungaricae
Budapestini, 2019

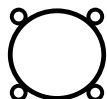
MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK
ÉRTEKEZÉSEK

Márvány, tárház, adomány

Gazdaságtörténeti tanulmányok
a magyar középkorról

Szerkesztette

Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Budapest, 2019

A kötet megjelenését
az MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet
(LP2015–4/2015) támogatta

© A szerzők, 2019

© MTA BTK, 2019

ISBN 978-963-416-179-0

ISSN 2063-3742

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató, Molnár Antal igazgató

A könyvsorozat logóját Szakács Imre festőművész készítette

Nyomdai előkészítés:

MTA BTK Történettudományi Intézet

tudományos információs témacsoport

Vezető: Kovács Éva

Borító: Böhm Gergely

Tördelés: Horváth Imre

Korrektor: Villás Valéria

Térképek: Nagy Béla

Nyomdai munka: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

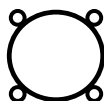
A KIRÁLYI HATALOM SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

BÁCSATYAI DÁNIEL: Kik voltak a tárnokok?	13
C. TÓTH NORBERT: Szilágyi Erzsébet „udvara”	51
KOVÁCS VIKTÓRIA: Bártfa, Óvár, Pozsony. Újabb adatok az I. Lajos kori harmincadok történetéhez	115
KÁDAS ISTVÁN: Az adószedés megyei kezelése (1436–1474)	131
BÍRÓ GYÖNGYVÉR – KERESZES GYÖRGY – ZSIKAI RAJMUND PÉTER: Tatárjárás kori kincslelet Kopáncs-pusztán	165
GÁLVÖLGYI ORSOLYA: Numizmatika és metrológia. A Pápa Fő teréről származó lelőhelyes pénzérmék és mérlegsúlyok előzetes értékelése	211
WEISZ BOGLÁRKA – ZSOLDOS ATTILA: Másolatok és kiadások. Győr 1271. évi kiváltságlevelének ma ismert szövegváltozatai ...	237
GÁL JUDIT: A dalmáciai városkiváltságok I. Lajos korában	257
MARIJA KARBIĆ: Szlavónia városai a középkor elbeszélő forrásaiban	271
SKORKA RENÁTA: A határ, ami összeköt. A magyar–oszlák vegyes bizottságok 14. századi története	283

A VÁROSOK SZEREPE A GAZDASÁGI ÉLETBEN

LÓVEI PÁL: Hol a határ? Salzburg–Passau–Bécs és Esztergom–Buda vörösmárvány-piackörzeteinek találkozása a középkori Magyar Királyság nyugati határsávjában	303
WEISZ BOGLÁRKA: A felosztott város. Pars, quartale, viertail.	353
RIBI ANDRÁS: Lovagrendi birtok város és vidék határán. Szentkirályfölde a 15–16. században	373
PÉTERFI BENCE: Szélllel szemben. Boroszlói kísérletek Buda lerakatjogának kikerülésére a 15–16. század fordulóján ...	385
GRZEGORZ MYŚLIWSKI: Egy sziléziai város és a Magyar Királyság. Boroszló és Magyarország gazdasági kapcsolatai a 13–15. században	407
MORDOVIN MAXIM: A tournai-i textilplombák tanulsága	433
BENDA JUDIT: A negyedik negyed. Városi paloták a középkori Budán	459

VADAS ANDRÁS: A középkori Magyar Királyság bányavárosai és a malmok, különös tekintettel Körmöc- és Újbányára	483
SZENDE KATALIN: Királyi kényszer vagy közösségi akarat? Hivatali írásbeliség a magyarországi bányavárosokban a 13–14. században	507
RÜSZ-FOGARASI ENIKŐ: A gazdasági iratok lejegyzésének elméleti hátttere a kora újkori Kolozsváron	541
Földrajzi- és személynévmutató	555

LŐVEI PÁL*

Hol a határ?

Salzburg–Passau–Bécs és Esztergom–Buda
vörösmárvány-piackörzeteinek találkozása
a középkori Magyar Királyság nyugati határsávjában

„...köztudott, hogy határa csak egy-egy államnak, közigazgatási egységnek van, a piac kiterjedésének ott a határa, ahol és ameddig a felmerült költségek és ráfordítások felett haszon is keletkezik az eladási árban.”¹

A középkori Magyar Királyság területén használt építő és díszítő kőanyagok közül a Gerecse hegység tömött vörös mészkövének – máig használt népszerű néven vörös márványának – volt a legnagyobb a piackörzete:² gótikus és reneszánsz síremlékek és más faragványok anyagaként az ország szinte teljes területén előfordul Zágrábtól Nagyszebenig és Újlaktól Szepeshelyig. Külföldi exportjára is – mind kész alkotások, mind nyersanyag formájában – ismeretek elszórt adatok: Lengyelország (Krakkó, Gniezno, Włocławek), Morvaország (Tovačov), Bosznia (Bobovac), talán Szilázia (Cieplice, Schweidnitz) és még a 13. században a Dnyeszter folyó környéke Galíciában.³ Közép-Európá-

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának (MTA BTK) „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport (LP2015–4/2015) tagja, az MTA BTK Művészettörténeti Intézet tudományos tanácsadója (lovei.pal@btk.mta.hu).

1 Csillag István: Gazdaság és politika. Élet és Irodalom 62. (2018:32 [augusztus 10.]) 9.

2 Lővei Pál: A kőfaragás gazdaságtörténete felé: kőfaragványok és kőanyagok piac- és bányakörzetei a középkori Magyarországon. In: Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Budapest 2018. 269–304.

3 A kőanyag középkori használatáról, annak földrajzi kiterjedéséről: Lővei Pál: A tömött vörös mészkő – „vörös márvány” – a középkori magyarországi művészetben. *Ars Hungarica* 20. (1992:2) 3–28.; Lővei Pál: Salzburg und Gran versus Krakau, Gnesen und Wilna: Die Lieferung des Rotmarmors im Fernhandel Mitteleuropas. In: *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit*. Hrsg. Dietmar Popp, Robert Suckale. Nürnberg 2002. 411–421.; Lővei Pál: „Virtus, es, marmor, scripta”. *Red Marble and Bronze Letters. Acta Historiae Artium* 42. (2001) 39–55.; Lővei Pál: „Virtus, es, marmor, scripta”. Vörös márvány és bronzbetű. In: *Maradandóság és változás. Művészettörténeti konferencia Ráckeve, 2000*. Szerk. Bodnár Szilvia, Jávor Anna, Lővei Pál, Pataki Gábor, Sümegi György, Szilágyi András. Budapest 2004. 53–71.; Marosi Ernő: Művészet a királyi udvarban és udvari művészet az ország

ban ennél nagyobb felhasználási területe egyedül a Salzburg környéki bányákban (Adnet) fejtett vörös mészkőnek volt.⁴ Magyarország nyugati határsávjában határozottan felismerhetők mindkét bányahely termékei, vagyis a két piacörzet összeért.⁵ A salzburgi eredetű faragványok egy részének olyan különleges mintázatú az anyaga (a középkorban és az újkorban bányászott rétegekből egyaránt), hogy elkülönítésük ránézésre is egyértelmű. A „közön-séges adneti vörös” elnevezésű, az osztrák–stájer–bajor vidékeken legszélesebb körben elterjedt kőfajta azonban a magyarországi bányák anyagától egyszerű szemrevételezés útján gyakran nem különböztethető meg, így felmerült annak szükségessége, hogy a művészettörténeti stíluskritika módszere kiegészüljön természettudományos eredetmeghatározással. A bányahelyeken, valamint egyes faragványok törésfelületeiből nyert kőzetminták geológiai–kőzettani, például csiszolatok útján történő vizsgálata nem bizonyult elegendőnek – szükség volt a geokémia stabilizotóp-vizsgálat módszerének adaptációjára is. A párhuzamosan elvégzett elemzések révén meggyőzően elkülöníthető Adnet és a Gerecse (továbbá a Verona környéki itáliai bányák) kőanyaga.⁶

Ez tette lehetővé annak kimutatását, hogy a 13. században a Babenbergerek fontos alsó-ausztriai kolostorépítkezéseihez (Klosterneuburg [Capella speciosa, ma Laxenburgban], Lilienfeld) felhasznált vörös márványt még a magyarországi bányákból szerezték be – nyilván a magyar király anyaghasználatá-

középkori közepén. In: *In medio regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások „az ország közepén”*. Szerk. Benkő Elek, Orosz Krisztina. Budapest 2015. 44–45.; *Lővei Pál: Uralkodói kőanyagok. A király és az elit díszítőkö-használata a középkori Magyarországon*. In: *In medio regni Hungariae i. m. 85–97.*; *Lővei Pál: Bíbor Esztergom – a Szent Adalbert-székesegyház, a Bakócz-kápolna és a királyi/érseki palota vörösmárványa*. In: *Metropolis Hungariae*. Szerk. Hegedűs András. Esztergom 2017. 96–106.; *Lővei Pál: A „sárkánylovagok” kőfaragója. Egy 15. századi szobrász-vállalkozó műhelye Budán*. In: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. Kádás István, Weisz Boglárka. Budapest 2017. 394–397., 420–422., 436–439; 15–19., 51., 81–82. kép.

4 Kieslinger, Alois: *Die nutzbaren Gesteine Salzburgs*. Salzburg–Stuttgart 1964.

5 Az alábbiakban tárgyalt valamennyi faragvány anyaga – ha ez nincs is külön kiemelve – vörös márvány.

6 A gerecsei kőanyagnak a hasonló ausztriai és veronai vörös mészkövekkel való összehasonlítását segítő természettudományos vizsgálati módszerekről és a kutatások eredményeiről lásd: *Pintér Farkas – Szakmány György – Lővei Pál – Tóth Mária – Demény Attila: „Vörös márvány” faragványok nyersanyaglelőhelyeinek kutatása. Műemlékvédelmi Szemle 11. (2001) 53–70.*; *Pintér Farkas – Szakmány György – Demény Attila – Tóth Mária: „Vörös márvány” műemléki kőanyagok eredetének kutatása. Földtani Kutatás 38. (2001:2) 21–23.*; *Pintér, Farkas – Szakmány, György – Demény, Attila – Tóth, Mária: The Provenance of “Red Marble” Monuments from the 12th–18th Centuries in Hungary. European Journal of Mineralogy 16. (2004) 619–629.*; *Lővei Pál – Pintér Farkas – Bajnóczi Bernadett – Tóth Mária: Vörös és fehér díszítőkövek, kristályos és metamorf mészkövek, márványok (Műemléki kutatások természettudományos diagnosztikai háttérrel 1.). Művészettörténeti Értesítő 56. (2007) 75–82.* – A vörös márvánnyal kapcsolatos kutatások kicsit „madártávlati” jellemzése: *Marosi Ernő: Márvány, homokkő, interdiszciplinaritás*. In: *Interdiszciplinaritás. Archeometriai, régészeti és művészettörténeti tanulmányok*. Szerk. Rido-vics Anna, Bajnóczi Bernadett, Dági Marianna, Lővei Pál. Budapest 2017. 90–91.

nak példáját követve.⁷ Később azonban, a 15–16. században, de elvértve már a 13. század végétől is, a Salzburg környéki kőanyag piac körzete nyúlt be Nyugat-Magyarország területére.

2. kép. Ábrahám pozsonyi sírlapjának részlete a felirattal
(fotó: Lövei Pál)

1. kép. Ábrahám, a pozsonyi ferences kolostor lektorának sírlapja
a kolostor Fekete Madonna-kápolnája padlójában, 13. század vége
(fotó: Lövei Pál)

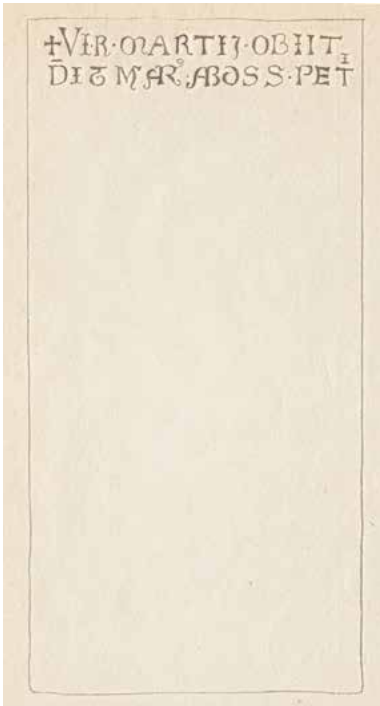
A pozsonyi ferences kolostor lektorát, Ábrahámot egy egymás alá írt sorokkal feliratozott, úgynevezett epitáfium-sírkő alá temették:⁸ *HIC IACET FR(ater) ABRAAM LECTOR ORDINIS MINORVM* (1–2. kép).⁹ Nemcsak az évszám hiánya, de a majuszkulás betűtípus jellege is korai, 13. század végi, 1300 körüli keletkezésre utal. Hasonló, keretezetlen, csiszolt felületen egyedül a vésett feliratokkal jelölt sírlapok találhatók ugyanebből az időszakból Salzburgban, már minuszkulás betűtípussal későbből is, például Zell am Seeben (3–4. kép).¹⁰ Ma-

7 Rostás Tibor: „Magyarország földjére küldtek”. Villard de Honnecourt és az érett gótika megjelenése Közép-Európában – A klosterneuburgi Capella Speciosa és Pannonhalma francia kapcsolatai. Budapest 2014. 165–172; Pintér Farkas – Bajnóczi Bernadett: „Vörös márvány” műtárgyak kőanyagának eredethatározása petrográfiai és stabilizotóp-geokémiai vizsgálatokkal. In: Rostás T.: „Magyarország földjére küldtek” i. m. 183–203.; Lövei P.: A „sárkánylovagok” kőfaragója i. m. 394–397., 420–422., 436–439.; 15–19., 51., 81–82. kép.

8 A tanulmányban közölt sírfeliratokban kerek zárójelek tartalmazták a rövidítések feloldását, szögletes zárójelek pedig a hiányzó – lekopott, kitört – feliratrészek, betűk rekonstrukcióit.

9 Juraj Šedivý volt szíves felhívni a figyelmemet a darabra, amely a kolostor Fekete Madonna-kápolnája padlójában található, talán még az eredeti sírhely fölött.

10 Walz, Michael: Die Grabdenkmäler von St. Peter und Nonnberg zu Salzburg I/1 Mittheilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde 7. (1867) Anhang 9–10. (4. sz.); Koch, Walter: St. Peter als Begräbnisstätte – die Grabdenkmäler und ihre Beschriftung. In: St. Peter in Salzburg. Das älteste Kloster im deutschen Sprachraum. Katalog. Salzburg 1982. 79., 411. (Kat.-Nr. 620); Salzburg Stadt und Land. Bearb. Bernd Euler et al. Wien 1986. 502.

3. kép. Dietmar apát (†1288) sírlapja, Salzburg, St. Peter
(felmérési rajz Walz, M.:
Die Grabdenkmäler von St. Peter und Nonnberg zu Salzburg i. m. nyomán)

4. kép. Dimud (†1372), II. Frigyes chiemseei püspök
nővérének sírlapja, Zell am See, plébániatemplom
(fotó: Lővei Pál)

gyarországon azonban sehol sem, így a pozsonyi darab anyagvizsgálat nélkül is importnak tartható. A sírtáblát a messziről szállított vörös márvány anyaga egyenesen különlegessé teszi egy ferences szerzetes esetében. Ebből az időszakból egyébként vörös márványból faragott más emlék nem is ismert a Kárpát-medencében: Árpád-házi (Szent) Margit (†1271) és V. István (†1272) csak leírásból ismert, margitszigeti síremlékeit¹¹ követően a talán a székesfehérvári Szűz Mária prépostsági templom I. Károly kori megújításához köthető padló-

11 Szent Margit élete (másolta: Ráskai Lea). Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, M. Nyelvemlék 3. (hasonmás kiadása: Szent Margit élete 1510. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata. Az átiratot és a jegyzeteket készítette Dömötör Adrienne, Pólya Katalin, a bevezetést írta P. Balázs János. Budapest 1990.). 54r–v, illetve 101v; Nyelvemléktár VIII. Közzéteszi: Volf György. Budapest 1879. 37., illetve 75.; *Catalogus fontium historiae Hungaricae*. I–IV. Coll. Albinus Franciscus Gombos. Budapest 1937–1943. II. 1518–1519., illetve 1542.; Szent Margit élete 1510 i. m. 251., 253., illetve 441.

zat¹² utalhat a vörös márvány ismét „divatosabbá” válására. Síremlékekhez történő újbóli használata is a 14. század első felében, második negyedében fogható meg: Demeter ispán élszedett, gótikus majuszkulás felirattípusú neszmélyi sírkövének¹³ – [hic] IACET DEMETRIUS COMES – anyaghasználata még akár a Tardos környéki kőbányák közelségével is magyarázható lehetne; Felsőlendvai Miklós bán fia Miklós mester (†1346) segesdi sírlapja¹⁴ – HIC REQUIES(cit) SEIT MA(g)IST(er) NICOLAVS FILIV[S NICOLA]I CONDAM BANI OBIT T(erti)O DIE P(os)T FESTV(m) S(ancte) LVCE EWA(ngeliste) A(nno) D(omini) M^oCC^oCXL6^o (az évszám végén a középkori Magyarországról ismert legkorábbi arab számjeggyel)¹⁵ – azonban lényegében már keltezi is az újabb, gyorsan országossá terebélyesedő divatot.

Érdeemes lenne anyagvizsgálatokat végezni a nagyszombati, nem túl nagy számú, de mind vörös márvány anyagukat, mind gótikus minuszkulás köriratukat tekintve országosan is elég korainak számító sírköveken – a két ép darab a Szent Miklós-templomban (a jelenlegi székesegyházban) bútorzattal takarva alig tanulmányozható. Eberhard Frühstücker felesége, Kunigunda (†1373) véssett vonalrajzú, párhuzam nélküli, címeres sírlapjának (5. kép) körirata nagy kezdőbetűivel a Kárpát-medencében ilyen korán különlegesnek számít: *Anno domini m ccc lxxiii obiit Chunigundis vxor Eberhardi dicti fruestucher in Die Sancti Egidii abbatis*.¹⁶ Valamivel későbbi Semptei Henrik fia Micskó

12 Henszlmann Imre – Reissenberger Lajos: A nagyszebeni és a székesfehérvári régi templom. Budapest 1883. 60. – Henszlmann Imre a székesfehérvári bazilikában két vörös márvány padlót is talált, a későbbi I. Károlyhoz kötötte – *Mentényi Klára*: A székesfehérvári Szűz Mária prepostsági templom román kori faragványai (A faragványok története a 19. században). Budapest 2006. (Kézirat, doktori disszertáció) 58., 61. 130. j., 67.; *Mentényi, Klára*: Romanische Steinmetzarbeiten der Stiftskirche der Jungfrau Maria in Székesfehérvár. *Acta Historiae Artium* 52. (2011) 107., 143. 130. j. – Megjegyzendő, hogy a vörös márványból készült padlómaradványok Biczó Piroska szóbeli közlése szerint is két különböző korban készültek – a korábbi lehet 12. század végi –, pontos elkülönítésük és keltezésük azonban nem probléma nélküli.

13 Rómer Flóris jegyzőkönyvei I–XLI. Műemlékvédelmi Tudományos Irattár. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ (a továbbiakban MMA, MÉM–MDK), ltsz. 956–993., III. (1861) 6.; *Lővei Pál – Varga Livia*: Síremlékek. In: Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I–II. Szerk. Marosi Ernő. Budapest 1987. I. 335.; *Lővei P.*: A tömört vörös mészkő i. m. 8.; *Váraday Zoltán*: Románkori, korai gótikus és gótikus maiuscula feliratok a Dunántúlon. *Szekszárd* 2000. 17–18., 21., 24., 42. (1. sz.); 16/1. kép; *Lővei P.*: Uralkodói kőanyagok i. m. 94.

14 [Czobor Béla:] Miklós mester sírköve 1300-ból. *Egyházművészeti Lap* 5. (1883) 33–38.; *Engel Pál – Lővei Pál – Varga Livia*: Gótikus sírkövek Máriavölgyről és Segesdről. *Művészettörténeti Értesítő* 30. (1981) 142–144.; 3. kép; *Engel, Pál – Lővei, Pál – Varga, Livia*: Grabplatten von ungarischen Magnaten aus dem Zeitalter der Anjou-Könige und Sigismunds von Luxemburg. *Acta Historiae Artium* 30. (1984) 38., 43–44.; 5. kép; *Váraday Z.*: Románkori, korai gótikus és gótikus maiuscula feliratok i. m. 18–19., 22., 23., 34., 60–61. (26. sz.); 18., 35/1. kép.

15 *Lővei Pál*: Hindu-arab számjegyek a 14. századi Magyarországon. *Matematikai Lapok* 33. (1982–1986:1–3). 25–26.

16 *Růčka, Štefan*: Trnava čili historicko-miestopisný nástin krutých osudov a pamätnosti tohto sl. kr. mesta slowenského, a stručný opis zámku a pánstva Fraissťackého. *Skalica* 1868. 30.; *Lővei P. – Varga L.*: Síremlékek i. m. I. 461.; *Luxová, Viera*: Memento mori: formy náhrobnej

5. kép. Eberhard Fröhstücker felesége, Kunigunda (†1373) sírlapja, Nagyszombat, Szent Miklós-templom (fotó: Zuzana Rabikova)

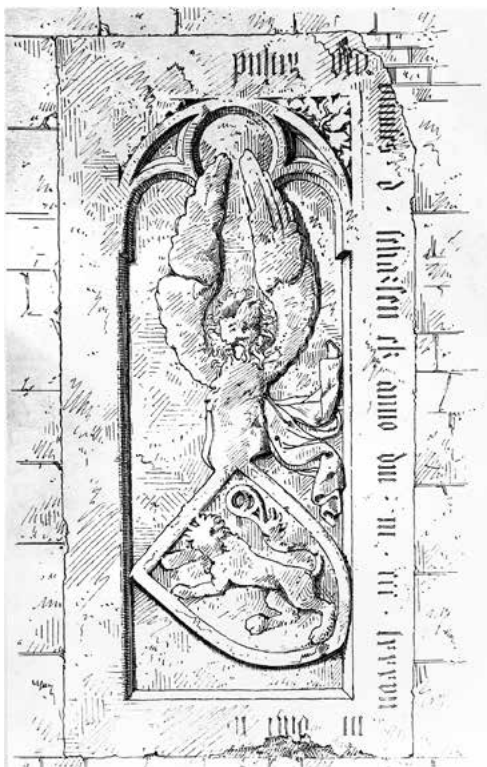

6. kép. Semptei Henrik fia Micskó felesége, Katalin (†1386) sírlapja, Nagyszombat, Szent Miklós-templom (fotó: Zuzana Rabikova)

felesége, Katalin (†1386) csak *Anno d(omi)ni mo ccco lxxxviii obyt katherina vxor miczchonis filius hainrici de schinta sabato post conuersione(m) sancti pauli hic sepulta est* körirattal díszített sírköve (6. kép).¹⁷

A feltehetően Speyer környékéről származó Sárfenéki János (†1387) sírlapja a máriavölgyi pálos templomban az ausztriai és a magyarországi emlékegyanyag stíluselemeinek keveredését mutatja (7–8. kép), kőanyagvizsgálat nélkül eredete nehezen határozható meg. Körirata (a ma már hiányzó részek kiegészítése esetében Rómer Flóris feliratmásolatának felhasználásával): *[hic est sepulcru(m) d(omi)ni [Johan]nis de scharfen[e]ck anno d(omi)ni m ccc lxxxvii [in*

szkulptúry. In: Gotika. Ed. Dušan Buran. Bratislava 2003. 327.; Radváni, Hadrián: Najstaršie náhrobné dosky v Trnave. Novinky z radnice (2003 [november]) 12.; Lővei Pál – Mikó Árpád: Síremlék. Magyar Művelődéstörténeti Lexikon X. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest 2010. 323. 17 Rúčka, Š.: Trnava i. m. 30.; Lővei P. – Varga L.: Síremlékek i. m. I. 335.; Radváni, H.: Najstaršie náhrobné dosky i. m. 12.

7. kép. Sárfenéki János (†1387) sírlapja a máriavölgyi egykori pálos kolostor templomában (Könyöki József rajza, 1878 körül; Budapest, MÉM MDK – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Tervtár, ltsz. K 3309)

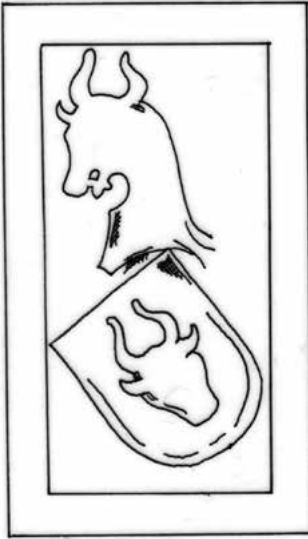

8. kép. Sárfenéki János sírlapja (fotó: Kovács Ferenc)

vigilia]... János fiának, Frigyesnek a gyűrűjén ugyanolyan oroszlános címer látható, amilyen a sírkövet is díszíti.¹⁸

A középkori Toronyhelyet birtokló alsólendvai Bánfi család egy tagjának 14. század végi kőlappal fedett sírja a középkori római katolikus templom szentélyének középtengelyében, a nyugati boltszakaszban, közvetlenül a szentélylépcsőhöz kapcsolódott, a faragvány – Rómer Flóris 19. század második felében közölt rajzán még értelmezhető – nemzetségi címere mára a felis-

18 Rómer Flóris jegyzőkönyvei XL. (1877) 3.; Könyöki József szépiarajza, röviddel 1878 előtt, Műemléki Tervtár. MMA, MÉM-MDK, ltsz. K. 3309. (rég. ltsz. 1878/9.) – A hozzá tartozó iratanyaggal együtt közli: Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869–1890. Összeállította Váliné Pogány Jolán. Budapest 2000. 156.; Engel P. – Lővei P. – Varga L.: Gótikus sírkövek Máriavölgyről és Segesdről i. m. 140–142.; 1. kép, a családtörténet vázlatával; az utóbbihoz lásd még: *Gündisch, Gustav: Zum Grabstein des Johannes von Scharfeneck. Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde* 6. [77.] (1983) 34–37.

10. kép. Az alsólendvai Bánfi-sírlap a bántornyai plébániatemplom mellett (fotó: Véri Dániel)

9. kép. Az alsólendvai Bánfi család egy tagjának sírlapja, 14. század vége, Turnicsa/Bántornya, plébániatemplom (rajz Rómer F.: Régi falképek Magyarországon i. m. nyomán)

merhetetlenségig lekopott (9–10. kép).¹⁹ Anyagát eddig nem vizsgálták, de típusa jól illeszkedik a korszak magyarországi heraldikus sírköveinek sorába.

A természettudományos vizsgálatok megerősítették, hogy Kanizsai Miklós tárnokmester (†1404) – ma részben a Soproni Múzeumban, részben a nagykanizsai Thúry György Múzeumban őrzött – egy ideig csornai eredetűnek is gondolt, de biztosan az örményesi pálos kolostorból – és így valójában a nyugati határszéltől már jóval távolabbról – származó sírköve²⁰ geressei vörös márványból készült (11–12. kép).²¹ A Kanizsai család címerét hordozó sír-

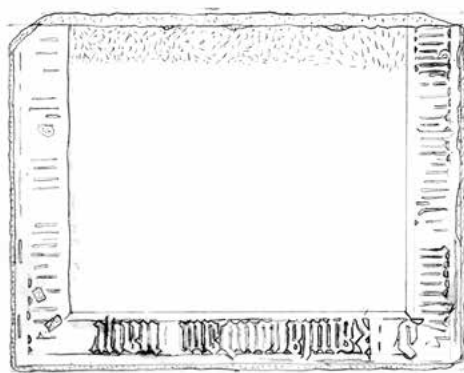
19 Rómer Flóris: Régi falképek Magyarországon. Budapest 1874. 25.; 28. kép; Engel Pál – Lővei Pál – Varga Livia: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről. *Ars Hungarica* 11. (1983) 48.; 24. kép; Bogyay Tamás: A bántornyai falképek donátorairól. *Ars Hungarica* 14. (1986) 157. 39. j.; 1. kép; Lővei Pál: Az alsólendvai Bánfi család egy tagjának bántornyai sírköve. In: Johannes Aquila und die Wandmalerei des 14. Jahrhunderts. Tagungsbeiträge und Dokumente aus den Sammlungen des Landesdenkmalamts Budapest / Johannes Aquila és a 14. század falfestészete. Tanulmányok és dokumentumok a budapesti Országos Műemléki Felügyelőség gyűjteményéből. Hrsg./Szerk. Marosi Ernő. Budapest 1989. 127–128.; 37. kép; Lővei Pál: Középkori sírkövek a történeti Zala megye területén. In: Zala megye ezer éve. Tanulmánykötet a magyar államalapítás millenniumának tiszteletére. Főszerk. Vándor László. [Zalaegerszeg 2001.] 77–78., képpel.

20 Rómer Flóris: Archaeologiai levél Zalamegyéből. *Vasárnapi Ujság* 10. (1863) 346.; Engel P. – Lővei P. – Varga L.: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről i. m. 28–29.; Várady Zoltán: Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon. *Szekszárd* 1999. 20., 58–59. (24. sz.), illetve 19., 33., 81. (54. sz.); Lővei Pál: Kanizsai Miklós tárnokmester sírköve. *Soproni Szemle* 54. (2000) 163–167.; Lővei P.: Középkori sírkövek a történeti Zala megye területén i. m. 78–79.; Lővei Pál – Weisz Boglárka: A gazdaság- és pénzügyigazgatás szereplőinek szórványos síremlékei a középkori Magyarországon. In: Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Weisz Boglárka. Budapest 2016. 220–222.; 3–4. kép.

21 Pintér F. – Szakmány Gy. – Lővei P. – Tóth M. – Demény A.: „Vörös márvány” faragványok nyersanyaglelőhelyeinek kutatása i. m. 61–62.; 9. kép.

11. kép. Kanizsai Miklós tárnokmester (+1404) síremlékének töredéke az örményesi pálos kolostorból (Soproni Múzeum; fotó: Lővei Pál)

12. kép. Kanizsai Miklós síremlékének felmérési rajza (Lővei Pál)

lap gótikus minuszkulás körirata: *Anno domi[ni mcccciv] ... martii obiit mag(iste)r nicol(a)vs de Kanisa condam mag(iste)r thauarnicorvm Regalis [maiestatis] ... [f]undator hu(i)us cenoby.*

Már valóban a nyugati határszáron, Szentgotthárdon, egy további tárnokmester címeres sírlapja is fennmaradt töredékesen, Szécsi Miklósé (+1428), gótikus minuszkulás *Hic iacet magnificvs vir dominvs nicolavs [de Zeech magister thauarnicorum regalium ... qui obiit ... fest]o beate ... [mccc]c xxviii felirattal* (a hiányok terjedelmesebb, de feltételezhető kiegészítéseivel), amely felesége, Garai Ilona (+1441) vele azonos méretű és betűtípusú, ugyancsak vörös márványból faragott, címerpajzzsal díszített sírlapjával együtt – *Hic iac[et magnifica domina El]lena de Gara cons[ors magnifici domini Nicolai de Z]eech que obiit In vigilia sancti lavrenty ma[r]tiris anno d[omi]ni m cccc xl p[ri]m(o)* – a középkori ciszterci kolostortemplom szentélyének középtengelyében kialakított kettős sírt fedte (13–14. kép).²² Mindkét lap megrendelője a házaspár fia, Szécsi Dé-

22 Zlinszkyné Sternegg Mária: Gótikus és reneszánsz címeres-kövek a szentgotthárdi plébánia-templomban. Művészettörténeti Értesítő 15. (1966) 259–260.; 2. kép; Valter Ilona: Szentgotthárd

13. kép. Szécsi Miklós tárnokmester (†1428) töredékes szentgotthárdi síremlékének másolata a németújvári vár kiállításán (fotó: Lővei Pál)

14. kép. Szécsi Miklós felesége, Garai Ilona (†1441) sírlapjának töredékei a rekonstruktív összeállítás munkálatai során, a szentgotthárdi plébániatemplom sekrestyefolyosóján (fotó: Lővei Pál, 1988)

nes esztergomi érsek lehetett, egyidejű készítésük az asszony halálát követően – stiláris megfontolások alapján – a Stibor-síremlékek mestere budai műhelyében történhetett.²³

Az Északnyugat-Magyarországon kiemelkedő szerepet játszó Szentgyörgyi és Bazini család több, a 15. században élt tagjának is fennmaradt a sírem-

története a mohácsi vészig. In: Szentgotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismerteti tanulmányok. Szombathely 1981. 68.; 22. kép; Zlinszkyné Sternegg Mária: A szentgotthárdi ciszterci apátság története és művészetének emlékei (1183–1878). In: Szentgotthárd i. m. 370–372., 373., 376.; 4–5. kép; Engel P. – Lővei P. – Varga L.: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről i. m. 43–45.; 18–19. kép; Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye 6. Vas megye II. Vas megye műemlékeinek töredékei 2. Magyarszecsőd–Zseny-nye. Szerk. Lővei Pál. Budapest 2002. 268–269. (LAHU 79.162–163. kat. sz.: Lővei Pál); Lővei P. – Weisz B.: A gazdaság- és pénzügyigazgatás i. m. 222–223.; 5. kép.

23 Lővei P.: A „sárkánylovagok” kőfaragója i. m. 431–432.; 66–70. kép.

léke. Bazini (II.) György (+1426) közepes színvonalú, címeres sírlapja²⁴ (15. kép) a bazini plébániatemplomban magyarországi készítésűnek tűnik, többek között a feliratot hordozó mélyített sávot teljes szélességében kitöltő gótikus minuszkulák miatt (a magyarországi emlékanyagra egyértelműen ez a jellemző, míg a salzburgi–passauai faragványok betűi nem töltik ki a teljes sávot, vésd össze: 19–20. kép). Körirata: *anno d(omi)ni m cccc xxvi obiit georgi(us) comes in posing fe(r)ia quarta ante dorothee rvig [! =virg(inis)]*. Két további családtag síremlékén nemcsak a vörös márvány anyag erezete utal salzburgi eredetre, de faragásukra se Magyarországon kerülhetett sor. Az első „valamely régi kül dynasta család nejeé lehetett”,²⁵ új keletű meghatározás szerint a morva Tobischau von Cimbürg családból származó,²⁶ a magyarországi írott forrásokból nem ismert Kunigundának, Szentgyörgyi és Bazini Zsigmond első feleségének²⁷ (+1461) címeres sírlapja a

15. kép. Bazini (II.) György (+1426) sírlapja, Bazin, plébániatemplom (fotó: Lővei Pál)

24 Engel Pál – Lővei Pál – Varga Livia: A tornagörgői, egy bazini és egy ismeretlen helyről származó sírkőről. Művészettörténeti Értesítő 30. (1981) 257–259.; 3. kép; Engel P. – Lővei P. – Varga L.: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről i. m. 39–40.; Engel, P. – Lővei, P. – Varga, L.: Grabplatten von ungarischen Magnaten i. m. 53–54.; Abb. 17.; Lővei, Pál: Künstlerische Beziehungen in der Grabmalkunst der westlichen und nordwestlichen Gebiete des Königreichs Ungarn im Spätmittelalter. In: Ročenka Slovenskej narodnej galérie v Bratislave – Galéria 2004–2005. Bratislava 2006. 126.; Abb. 1.; Gahér, František: Stredoveké náhrobné pamiatky v kostole Nanebovzatia Panny Márie v Pezinku. Historika 2. (2013:1) 7–8.

25 [Ipolyi Arnold:] Fehérhegységi utiképek. Vasárnapi Ujság 6. (1859) 435.

26 A morva származás felismerése és a család azonosítása: Gahér, František: Stredoveké a ranonovoveké sepulkrálne pamiatky vo vybranej oblasti juhozápadného Slovenska. In: Epigraphica & Sepulcralia IV. Forum epigrafických a sepulkrálných štúdií. Ed. Jíří Roháček. Praha 2013. 160.; 7. kép; Gahér, František – Gahér, Daniel: Fragmenty náhrobnej tabule vo farskom kostole v Pezinku. Pamiatky a múzeá 63. (2014:2) 22.

27 Engel Pál: Középkori magyar genealógia. In: Uő: Magyar középkori adattár. [Arcanum Digitálka-CD-ROM] Budapest 2001. Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi ág 3. tábla: Szentgyörgyi és Bazini (folyt.).

16. kép. Kumigunda Tobischau von Cimbürg, Szentgyörgyi és Bazini Zsigmond első felesége (†1461) sírlapja a máriavölgyi egykori pálos kolostor templomában (Könyöki József rajza, 1878 körül; Budapest, MÉM MDK – Műemlék-védelmi Dokumentációs Központ, Terotár, ltsz. K 3308)

17. kép. Kumigunda Tobischau von Cimbürg sírlapja (fotó: Kovács Ferenc)

máriavölgyi pálos templomban (16–17. kép).²⁸ Nagy kezdőbetűkkel elegyített gótikus minuszskulás betűtípusú körirata: *[a]nno d(omi)ni M cccc lxi Ob[ui]t magnifi[ca] d(omi)na kunigundis de Thobatschaw Conthoralis Spe(c)tabil(is) et Magnifici d(omi)ni Sigismu(n)di [Comitis de Sancto Georgio et de Bazyn]...* A sisaktakarónak a címerpajzs oldalaival párhuzamosan lefelé futó, tömött fonatszerű megformálása a magyarországi készítésű címeres síremlékek sisaktakaróitól teljesen idegen, az ausztriai emléanyagban azonban jól ismert. A sisakdísz profilban ábrázolt szárnypárjával együtt igen közeli analógiája látható például Pe-

28 Rómer Flóris jegyzőkönyvei XL. (1877) 2.; Könyöki József szépiaraja, röviddel 1878 előtt, Műemléki Tervtár. MMA, MÉM–MDK, ltsz. K. 3308. (régi ltsz. 1878/9.) – A hozzá tartozó iratanyaggal együtt közli: Az örökség hagyományozása i. m. 156.; Engel P. – Lővei P. – Varga L.: Gótikus sírkövek Máriavölgyről és Segesdről i. m. 142.; 2. kép; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 126.; Abb. 2.

18. kép. Peter Prewer (†1459) sírlapja, Korneuburg, plébániatemplom (rajz N. N.: Notizen 184. i. m. Fig. 1. nyomán)

19. kép. Peter Prewer sírlapja (fotó: Lővei Pál)

ter Prewer (†1459) *purg(er) zw kharenanburg* sírlapján a Bécstől északra található Korneuburgban (18–19. kép).²⁹ A másik import darab Szentgyörgyi és Bazini (III.) György (†1467) monumentális méretű, figurális szarkofágfedlapja (az oldallapok nem maradtak fenn) a pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban (20–21. kép).³⁰ Kezdő verzálisokkal gazdagított, gótikus minuszkulás betűjű körirata: *Anno d(omi)ni MCCCC lxxvii feria quarta ante festum beati Ambrosii Episcopi Obyit Spectabilis et Generosus Vir ac Magnificus domin[us] Georgius comes de*

29 N.N.: Notizen 184. Mitteilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale N. F. 15. (1889) 253.; Fig. 1.; Leonhardt, Karl Friedrich: Spätgotische Grabdenkmäler des Salzachgebietes. Leipzig 1913. 34.; Abb. 20.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 126.; Abb. 3.

30 Vernei-Kronberger Emil: Magyar középkori síremlékek. Budapest 1939. 45.; 26. tábla; Lővei, Pál – Varga, Livia: Funerary Art in Medieval Hungary. Acta Historiae Artium 35. (1990–1992) 136.; Fig. 32.; Luxová, V.: Memento mori i. m. 332., 666–667. (Kat.-Nr. 2.2.8); Gahér, F.: Stredoveké a ranonovoveké sepulkrálné pamiatky i. m. 155., 157–160.; 3–4., 6. kép; Gahér, František: Náhrobné pamiatky v kostole sv. Juraja vo Svätom Jure. Historika 3. (2014:1) 17–18.

21. kép. Szentgyörgyi és Bazini (III.) György tumbafedlapja, részlet (fotó: Lővei Pál)

20. kép. Szentgyörgyi és Bazini (III.) György (+1467) tumbafedlapja a pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban (fotó: Divald Kornél: Magyarország művészeti emlékei. Budapest 1927. 122. kép nyomán)

slancto Georgio et de Bozin etc(etera) hic sepult(us) Cui(us) a(n)i(m)a requiescat i(n) pace. Típusában és kompozíciójában ez is az osztrák–bajor emléktárhely hatását mutatja. Karl Friedrich Leonhardt a salzburgi síremlékművészet körébe kapcsolta, amelynek a 15. és 16. század fordulóján ismét hangsúlyossá vált szigorú frontalitású irányzatát éppen ettől a síremléktől eredeztette.³¹ A salzburgi kapcsolódás később is felmerült.³² Volker Liedke véleménye szerint Kunigunda máriavölgyi és Peter Prewer említett korneuburgi sírlapja, valamint a pozsonyszentgyörgyi fedlap (további alsó-ausztriai emlékekkel együtt) annak a Hanns Paldauf kőfaragómesternek saját kezű alkotásai vagy műhelyének művei, aki 1446 tájától körülbelül 1457-ig Salzburgban, azután Passauban működött.³³ Az a technika, amely a vörös márvány alapba behelyezett, fehér színű kővel jelezte a pozsonyszentgyörgyi fedlapon lévő címerek eltérő szí-

31 Leonhardt, K. F.: Spätgotische Grabdenkmäler des Salzachgebietes i. m. 66.

32 Homolka, Jaromír: Gotická plastika na Slovensku. Bratislava 1972. 17. – Salzburgi és alsó-ausztriai kapcsolatok: Czerny, Wolfgang: Hans Valkenauer und die spätgotische Grabmalplastik in der Diözese Salzburg. Wien 1982. (Kézirat, doktori disszertáció) 36–71. – A seckau püspöksíremlék mestere: Luxová, V.: Memento mori i. m. 666–667. (Kat.-Nr. 2.2.8).

33 Levelek a szerzőnek (München, 1985. március 25. és április 30.), idézi Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 127–128. 23. j.

22. kép. Bazini Orsolya (?)
sírlapjának töredékei
(rekonstrukció:
František Gahér – Daniel Gahér)

neit, több passauai és salzburgi sírkő jellemzője a 14. és 15. században.³⁴ A felirat gótikus minuszkulái nem töltik ki teljes szélességükben a mélyített hátterű sávukat, ez is a salzburgi-passauai műhelyek termékeire jellemző.

A bazini templom folyamatban lévő kutatása során egy további sírlap töredékei is előkerültek, a Szentgyörgyi és Bazini család címerének részletével és a gótikus minuszkulás betűtípusú ...a Ursula körirattöredékkel (22. kép). Az alanyesetben álló név nem Szent Orsolya napjára látszik utalni a dátumban, inkább a *domina Ursula* vagy *comitissa*

Ursula megfogalmazás valószínűsíthető.³⁵ Az Orsolya név nem ismeretlen a Szentgyörgyiek körében, a fentebb már említett, ugyancsak a bazini templomban eltemetett Bazini (II.) György egyik unokáját így hívták – ő Hédervári Lőrinc nádor (+1447) felesége volt.³⁶ Vörös márvány anyaga a közölt színes fényképek alapján helyenként világossal sűrűn érezett, minden jel szerint a speciális, könnyen azonosítható adneti Scheck-kőzetfajtákhoz tartozik. Véssett feliratának közeli stílárís rokona a Kunigunda-sírlap körirata, és a sisaktakaró foszlányainak jellege is inkább az osztrák–bajor formákkal mutat rokonságot.

Kunigunda síremlékén kívül egy további sírkő említhető még mint a Szentgyörgyi és Bazini család gyakori külföldi házassági kapcsolatainak³⁷

34 Lővei, P.: *Künstlerische Beziehungen* i. m. 127.

35 Gahér, F.: *Stredoveké náhrobnej pamiatky* i. m. 8.; Gahér, F. – Gahér, D.: *Fragmenty náhrobnej tabule* i. m. 22–25.

36 Engel P.: *Genealógia* i. m. Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi ág 3. tábla: Szentgyörgyi és Bazini (folyt.); Gahér, F. – Gahér, D.: *Fragmenty náhrobnej tabule* i. m. 25.

37 A tucatnyinál több osztrák–német családdal való házassági kapcsolatra lásd: *Ila Bálint*: A Szentgyörgyi és Bazini grófok birtokainak kialakulása. Turul 41. (1927) 64. (genealógiai tábla); Engel P.: *Genealógia* i. m. Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi ág 2. tábla: Szentgyörgyi és Bazini, valamint 3. tábla: Szentgyörgyi és Bazini (folyt.).

23. kép. Hans von Neuperg (+1485) és nővére, Elisabeth (+1503), Szentgyörgyi és Bazini Kristóf felesége sírlapja, Pöllau, egykori ágostonos kanonokrendi kolostortemplom (fotó: Lővei Pál)

materiális tanúja: Hans von Neuperg (+1485) és nővére, Elisabeth (+1503), Szentgyörgyi és Bazini (III.) György fia Kristóf felesége³⁸ (...christoffs graven vo(n) sand georg(e)n vnd bosing(e)n gemaeht die gestorben ist d(e)n sannd warnaba tag m ccccc vnd Im dritt(e)n Jar...) 1505 körül készült, szépen faragott, egyértelműen a stájer-osztrák vidékek produkciójába simuló családi (...mitsamt ir(e)n Vatter mutter vnd annder(e)n Ir(e)n gewistrat(e)n...) epitáfium-sírlapja a Neuperg és a Szentgyörgyi család címereivel a stájer Pöllau egykori ágostonos kanonokrendi kolostortemplomában (23. kép).³⁹

A pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban két további középkori importmű is található: két késő gótikus, tíz-, illetve tizenegy szögű keresztelőmedence (24–25. kép),⁴⁰ amelyek fehéren foltozott, úgynevezett Rotscheck-márványa egyértelműen Salzburg környékéről származik,⁴¹ magyarországi bányákban nem fordul ilyen elő. Két hasonló, hét-, illetve tízszögű darabot őriz a csütörtöki templom,⁴²

38 A családi genealógiában szerepeltette Illa B.: A Szentgyörgyi és Bazini grófok i. m. 64.; nem szerepeltette viszont Engel P.: Genealógia i. m. Hontpázmány nem 9. Szentgyörgyi ág 3. tábla: Szentgyörgyi és Bazini (folyt.).

39 Steiermark. Hrsg. Kurt Woisetschlager, Peter Krenn. Wien 1982. 367.

40 Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 15., 17.; Tari Edit: Kőbe faragott liturgia. Középkori kő keresztelőmedencék a Magyar Királyság területén. Budapest 2018. 242.

41 A Scheck-márványoktól: Kieslinger, Alois: Geist im Stein – zur Geschichte einer spätgotischen Gesteinsmode. Alte und moderne Kunst 7. (1962) Nr. 58/59, 15–20.; Stastny, Philipp: Materiel und Technik. Neue Erkenntnisse zum Kaisergrabmal. In: Der Kaiser und sein Grabmal 1517–2017. Neue Forschungen zum Hochgrab Friedrichs III. im Wiener Stephansdom. Hrsg. Renate Kohn unter Mitarbeit von Sonja Dünnebeil und Gertrud Mras. Wien–Köln–Weimar 2017. 428.

42 Ipolyi Arnold: Magyar műemlékek I. Csallóköz műemlékei. Archaeologiai Közlemények 1. (1859) 64., 83.; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 15.; Kovács László – Görföl Jenő: Középkori templomok Pozsony vármegyében. Dunaszerdahely 2016. 34., 35., 36., képekkel; Tari E.: Kőbe faragott liturgia i. m. 126–127.

24. kép. Keresztelőmedence a pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban (fotó: Lővei Pál)

25. kép. Keresztelőmedence a pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban (fotó: Lővei Pál)

egy nyolcszögűt ugyancsak Rotscheck-márványból Bazin,⁴³ egy kis tízszögűt Fertőmeggyes temploma.⁴⁴ Ettől a néhány darabtól eltekintve az osztrák és bajor vidékeken ma is százával meglévő, vörös márványból faragott, kehely formájú, sokszögű keresztelőmedencék a középkori Magyarország területéről lényegében hiányoznak.⁴⁵ Az ország belsejében egyedüli kivételt a Pest környéki Kerepes jelent, amelynek 1900 körül lebontott katolikus templomában „egy kőből készült csavartszárú tízszegletű és sziromszerűen tagozott alapzatú szenteltvíztartó” volt található, régi fénykép alapján Scheck-márványból.⁴⁶ Nagyon kicsi a valószínűsége, hogy már a középkorban is ott lett volna: a település a töröktől való visszafoglalás után elhagyott volt, a 18. század elején szlovákokkal települt újra.⁴⁷ Meg kell azonban jegyezni, hogy a műemléki kőanyagok anyagvizsgálatainak „úttörő” korszakában, az 1970-es évek végén egy budai reneszánsz díszkúttörődék vörös márványát külföldi származásának határozták meg,⁴⁸ méghozzá veronai importot feltételezhettek, az újabb anyagvizsgálá-

43 Kovács L. – Görföl J.: Középkori templomok Pozsony vármegyében i. m. 145., 146., képekkel.

44 Schmeller-Kitt, Adelheid: Burgenland. Wien 1980.² 198.; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 15.; Tari E.: Kőbe faragott liturgia i. m. 153.

45 Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 15.

46 Bardoly István: Arányi Lajos Pest megyei topográfiája VI. Műemlékvédelem 59. (2015) 381.; fényképe a budapesti egykori műemléki fotótárban: 33480. sz. régi pozitív; a vörös márvány használata kapcsán említi: Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 15.

47 Pest megye műemlékei. Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest 1958. I. 447.

48 Kertész Pál: A műemléki kőanyagok bányahelyeinek kutatása. Építés – Építészettudomány 14. (1982) 202. – Az ún. Pallas-kút egyik elemét vizsgálták. Vö. Balogh Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. Budapest 1966. I. 146.; II. 164–166. kép.

26. kép. Keresztelőmedence a hédervári plébániatemplomban, 1439
(fotó: László Csaba)

27. kép. Keresztelőmedence Ásványrárón, az ásványi plébániatemplomban, 1438
(fotó: Lővei Pál)

tok alapján azonban ebben az esetben is erősen valószínű a magyarországi nyersanyag használata.⁴⁹

Valamennyi Ausztriában található és ausztriai eredetű keresztelőmedencétől lényegesen különbözik két megformálásában egymással szorosan összekapcsolódó, egyaránt nyolcszögű, vörös márványból faragott darab a Szigetközben, az egyik a hédervári plébániatemplomban (26. kép),⁵⁰ a másik a szomszédos Ásványrárón, az ásványi plébániatemplomban (27. kép) található.⁵¹ Mindkettőn Hédervári-címerpajzs és kettős kereszt látható, a hédervári faragványon *Anno domini (millesimo cccc) tritesimo viiii*, a másikon *Anno domini mil-*

49 A kőanyagvizsgálati dokumentációk a budapesti volt műemléki tervtár anyagai között jelenleg kutathatatlanok. A Mátyás korban az osztrák–bajor vidékeken itáliai reneszánsz stílusú faragványok készítése nem tételezhető fel (az egyetlen 1497-es évszámú bécsi emlékcsoport Buda környéki márgából alighanem Budán is készült, vö. Lővei P.: A kőfaragás gazdaságtörténete felé i. m. 296. és 122. j.; 29. kép), hasonlóan kizárt a nyers kőtömbök Salzburgból Budára irányuló szállítása is, így csak feltételezhető, hogy a földtörténet középső jura időszakából származó veronai vörös márványnak tarthatták a kőanyagot, Salzburg környékén nem is fordul elő ebben a korszakban keletkezett vörös márvány. A Gerecsében azonban igen, de azt csak az újabb természettudományos vizsgálatok mutatták ki, hogy a 16. századig – ellentétben a jelenlegi helyzettel – ebből a rétegből jól faragható kőlapok is kinyerhetők voltak. Vö. Pintér F. – Szakmány Gy. – Lővei P. – Tóth M. – Demény A.: „Vörös márvány” faragványok nyersanyag-lelőhelyeinek kutatása i. m. 62–63., 65.

50 Ipolyi A.: Csallóköz műemlékei i. m. 168–169.; II. tábla 21. ábra; Kozák Károly: Adatok Hédervár műemlékeinek történetéhez. Arrabona 8. (1966) 136., 140–141.; 23–24. ábra; Marosi Ernő: Dunántúli építkezések. In: Magyarországi művészet 1300–1470 körül i. m. I. 523.; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 14.

51 Ipolyi A.: Csallóköz műemlékei i. m. 172.; Magyarországi művészet 1300–1470 körül i. m. II. 962., 966. kép (a hédervári medenceként jelölve); Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 14.; 8. kép.

lesimo c [ccc] xxx. viii... felirattal. A két medence anyagát természettudományos módszerekkel még nem vizsgálták, de egyértelműen gercsei eredetűnek tűnnek. Medencéjük sokkal laposabb, mint az ausztriai daraboké, lényegében a sírkőlapok vastagságával mérhető össze – úgy tűnik, hogy a magyarországi bányák általában nem tudtak ennél vastagabb, agyagértől mentes és így „repedésbiztos” (egyenben vízálló) tömböket produkálni. Az oldalak hordozta feliratokhoz hasonló jellegű faragás egyetlen ausztriai darabon sem fedezhető fel. A két medence nagy valószínűséggel a Stiborsíremlékek mestere budai műhelye munkájaként határozható meg, és készítettőjük a már említett Hédervári Lőrinc nádor lehetett.⁵²

Szentgotthárdon a középkori ciszterci kolostor maradványai között került elő 1735-ben Nádasdi Darabos György apát figurális, egyben a családi címet is hordozó sírlapja (28. kép).⁵³ Körirata: *Hic iacet d(omi)n(u)s gedrgius [sic!] darabus abbas monastery [Sancti Gothardi] ... de Nadasd cui(us) a(n)i(m)a req(ui)escat in pace an(n)o D(o-mi)ni M cccc lx.* Az 1460-as évszám nem a halálozás éve, mivel az okleveles anyagban az apát még 1467-ben is szerepelt, vagyis a sírkő még az ő életében, az 1460-as években készült, és a pontos dátum később sem került rá. Kivitelezésének színvonala messze nem éri el a középkori Magyarországon apátok esetében ritka figurális ábrázolás típusbeli igényességét, és természettudományos vizsgálatok nélkül is hazai – akár a gercsei nyersanyagot már a felhasználás helyén feldolgozó – kőfaragó munkájának tartható.

28. kép. Nádasdi Darabos György apát sírlapja, 1460-as évek, a szentgotthárdi plébániatemplom sekrestyefolyosóján (fotó: Budapest, MTA BTK Művészettörténeti Intézet fotótára)

52 Lővei P.: A „sárkánylovagok” kőfaragója i. m. 447., 450–451.; 90–93. kép.

53 Zlinszkyné Sternegg M.: Gótikus és reneszánsz címeres-kövek i. m. 262.; 5. kép; Zlinszkyné Sternegg M.: A szentgotthárdi ciszterci apátság története i. m. 376.; 6. kép; Várady Z.: Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon i. m. 23., 34., 64–65. (31. sz.); Lapidarium Hungaricum 6. i. m. 268. (LAHU 79.161. kat. sz.; Lővei Pál).

29. kép. Tótselymesi Tárcai János székelyispán (+1510) sírlapja a szakolcai volt ferences templomban (fotó: Lővei Pál)

30. kép. A Lábatlaniak „családi” sírlapja, 1470-es évek, Karva (fotó: Lővei Pál)

A szakolcai egykori ferences kolostor templomának szentélyében látható Tótselymesi Tárcai János székelyispán (+1510) címeres sírköve, amely 298 × 157 centiméteres méretével a legnagyobb a középkori Magyarország területén ismert vörös márvány sírlapok között (29. kép).⁵⁴ Körirata korai humanista kapitális betűtípusú: *HIC IACET MAGNIFICVS CONDA(m) DO[minus Io]HAN(n)ES THARCZAI DE THOTSEL(m)ES CO(m)ES SICVLOR(um) NECNO(n) CAPITANEVS RE(g)IVS QVI O[biit ... fe]STO S(anc)TI PAVLI PRIMI HEREMITE AN(n)O D(omi)NI 1510*. Igazán közeli stílusanalógiáit nem ismernek sem az osztrák vidékeken, sem Magyarországon. A sisaktakaró foszlányai keskeny indák hálójává átalakuló rendszerének tágabb időhatárok közötti előképeit azokban a Mátyás korára jellemző és részben az uralkodó személyéhez fűződő késő gótikus alkotásokon megjelenő indadíszekben kereshetjük,

54 Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 9., 18.; Lővei Pál: Tótselymesi Tharczai János székelyispán (+1510) sírköve. *Mediævalia Transilvanica* 7–8. (2003–2004:1–2) 139–142.; Lővei P. – Weisz B.: A gazdaság- és pénzügyigazgatás i. m. 257–258.; 28. kép.

mint a visegrádi palota oroszlános falikútja 1483-as évszámú baldachinlapjának címerdisze⁵⁵ és a bautzeni Mátyás- emlék jórészt csak metszetek alapján ismert, *horror vacui* indaszövevei.⁵⁶ Ennek változatai sírlapokon is feltűnnek, így vörös márványba faragva a Lábatlaniai 1470-es évekre keltezhető karvai közös „családi” (...sepultura nobilium De Labatlan...) sírfedlapján (30. kép).⁵⁷ Kifejezetten provinciális kivitelű, a részletekben eltéréseket is mutató példája Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda (+1476) helyi erdélyi kőanyagból faragott, tövisi sírköve (31. kép).⁵⁸ A mélyített háttérű feliratsávok teljes szélességét

31. kép. Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda (+1476) sírkövének alsó fele, Tövis (fotó: Lővei Pál)

32. kép. Egy szakolcai várkapitány töredékes sírlapja az egykori ferences templomból, 16. század eleje (fotó: Zahorie Muzeum, Skalica)

- 55 Szakál Ernő: Mátyás király oroszlános diszkútjának rekonstrukciója. Művészettörténeti Értesítő 8. (1959) 328.; 12–13. kép; Balogh J.: A művészet Mátyás király udvarában i. m. I. 245–247.; II. 312. kép – Az évszámhoz lásd Buzás Gergely: A kápolna és az északkeleti palota. In: Lapidarium Hungaricum i. m. 2. Pest megye I. Visegrád, királyi palota 1. Szerk. Lővei Pál. Budapest 1990. 42., 58. 204. j.
- 56 Papp Szilárd: A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515. Budapest 2005. 207., 209.; 383–387. kép.
- 57 Orbán Balázs: A Lábatlan-család síremléke 1400-ból. Századok 3. (1869) 492–497.; Gerevich László: Budapest művészete a későbbi középkorban a mohácsi vészig. In: Budapest története II. Főszerk. Gerevich László. Budapest 1973. 281.; Lővei Pál: Síremlékszobrászat. In: Művészet Zsigmond király korában 1387–1437. Katalógus. Szerk. Beke László, Marosi Ernő, Wehli Tünde. Budapest 1987. II. 282.
- 58 Sándor Imre: Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda síremléke. Genealogiai Füzetek 10. (1912) 81–85.; Vernei-Kronberger E.: Magyar középkori síremlékek i. m. 42.; Balogh Jolán: Középkori építészetünk kérdéseiről. Művészettörténeti Értesítő 33. (1984) 49.; 10. kép; Lupescu Radu: A tövisi ferences kolostor középkori történetének és építéstörténetének néhány kérdése. Református Szemle 96. (2003) 842.; 11. kép.

kitöltő, kiemelkedő betűk magyarországi technikájáról korábban már történt említés, mindez a szakolcai sírlap itteni készítése mellett szól.

Vörös márvány az anyaga egy szakolcai várkapitány 16. század eleji, mesterjegyes címerű, jó művészi színvonalú síremléktöredékének is, amelynek gótikus minuszkulás körirata (32. kép): *Anno domini Milles[im]o Quingentesi(m)o □ Obyt Egregius ac ... [cap]litaneus condam Ciwitat[is] Galicz*. Az évszám vége számára szabadon hagyott részt később sem töltötték ki, a sírlap tehát még az illető életében készült, minden bizonnyal a 16. század első évtizedében.⁵⁹ Kőanyagvizsgálat híján, csak a számárhátíves felső lezárású tükröt kitöltő címeres ábra típusa és stílusa, a sisaktakaró indarendszerének minden szabad felületet kitöltő dús, húsos levélzete alapján külföldi készítésűnek tartható: nem közvetlen műhelypárhuzamát, de stiláris kapcsolódásának irányát jelezheti Dobrohost von Ramsberg (†1506) vele lényegében egyidős, passauai műhelyben készült sírlapja a délnyugat-csehországi Poběžovicében.⁶⁰ A szakolcai faragvány szállítása a Duna felől történhetett, nem Cseh- és Morvaországon keresztül. A kőlap másik oldalára, újabb felhasználása érdekében, később Perényi Ferenc (†1651) és felesége, hadadi Wesselényi Ilona kettős sírfeliratát vészték.

Mindkét szakolcai darab esetében felmerülhet, hogy a bajor–passauai kapcsolat a cseh–morva import példái nyomán érte el a magyarországi határszélét. A közvetlen morva kapcsolatra valamivel később morvaországi kőanyagból ott is készített faragvány importja a példa. Egy 1535-ben elhunyt, eddig ismeretlen férfi páncélt viselő figurát ábrázoló sírköve Szakolcáról került a Magyar Nemzeti Múzeumba, ez a Kárpát-medence síremlékanyagában Buda 1541. évi elfoglalását megelőző időszakból az egyetlen, amely középkori cseh nyelvű feliratot hordoz (egyedül a felső sávjában levágott szöveg kezdetét sikerült korábban érdemben elolvasni, amely a nyelv és a halálórási évszám meghatározásához volt csak elegendő).⁶¹ Ritoók Ágnes egészen friss eredménye a kör-

59 *Drahošová, Viera – Hlavatý, Jozef – Mind'áš, Miroslav: Výskum vo františkánskom kostole v Skalici. Záhorie 2. (1993:5–6) 27., 28.; Mind'áš, Miroslav: Výskum vo františkánskom kostole v Skalici 2. Záhorie 3. (1994:1) 16–17.; Mind'áš, Miroslav.: Heraldické náhrobníky zo Skalice. In: Heraldika na Slovensku. Ed. Milan Šišmiš. Bratislava 1997. 94–96., 99.; 2. kép; Luxová, V.: Memento mori i. m. 325. 5. j., 329–330., 331., 668–669. (2.2.13 kat. sz.); Šedivý, Juraj: Littera epigraphica sepulchralium mediaevalium Hungariae Superioris. In: Epigraphica & Sepulchralia II. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulchrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR, v. v. i., v letech 2006–2007. Ed. Jiří Roháček. Praha 2009. 303., 304.; 6. kép.*

60 *Chlíbec, Jan – Roháček, Jiří: Figure & Lettering. Sepulchral Sculpture of the Jagiellonian Period in Bohemia. Praha 2014. 165–170.; 37–39. kép.*

61 *Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye 1. Általános helyzetkép. Szerk. Feld István, Horler Miklós, Koppány Tibor, Lővei Pál, Szekér György. Budapest 1988. 155.; Nagy Mihály – Biczó Piroska: Lapidarium. A Magyar Nemzeti Múzeum kőtára. [Budapest] 1998. 11.; Várady Zoltán: A középkori epigráfia kutatás Magyarországon. Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola Tudományos Közleményei 3. (1998) 148. 3. j.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 135. (a 74. j.-ben nagyon hiányos, bizonytalan és hibás olvasási kísérlettel); Abb. 13.*

irat megmaradt részének olvasata – *Letha-ie-1535-wsobotu ... znewied ... yni atuto pochowan gest ghosz dussi panbooh racz milostiw beiti* (az Úr 1535. évében, szombaton [...znewied...]) és itt van eltemetve, lelkének az Úr kegyelmezzén) –, továbbá az évszám és a címer alapján az ábrázolt személy – Kryštof Kropač z Nevědomí a na Bzenci – meghatározása.⁶²

A legutolsó emlék kivételével a fent említett valamennyi nyugat-magyarországi síremlék és keresztelőmedence felirata latin nyelvű – a terület arisztokrata és főnemesi családjainak többnyelvűsége és nyugati kapcsolatrendszere ellenére –, ez a német, a cseh, a francia, az angol s a többi nyelvet-területen az anyanyelvi sírköszövegek térhódításához képest mindenképpen a latin nyelv erős dominanciájának jele (ráadásul ez jellemzi a Szepesség és

a Szászföld, valamint például Buda és Kassa emlékanyagát is).⁶³ A nyugati határszélen azonban más társadalmi rétegek emlékanyagában német nyelvű sírfeliratok is ismertek.

Az évszamos darabok között a legkorábbi a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomból (a mai Dóm) került múzeumba: egy sírlap felső fele (33. kép), mezőjében domborművű, imádkozó kéztartású, félprofilban ábrázolt, enyhén hátrahajtott fején birétumot viselő papi figurával⁶⁴ – a viselet alapján feltehetően a társaskápta-

33. kép. Ismeretlen kanonok (?) (†1474) sírlaptörödéke a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomból, Mestské múzeum v Bratislava (fotó: Lővei Pál)

62 Ritoók, Ágnes: Náhrobný kameň Kryštofa Kropáča z Nevědomí a na Bzenci. *Záhorie* 27. (2018:4) 2–6.

63 Lővei Pál: „Posuit hoc monumentum pro aeterna memoria” – Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához. Budapest 2009. (Kézirat, akadémiai doktori értekezés) 27–31. (http://real-d.mtak.hu/381/1/Lovei_Pal1.pdf; letöltés: 2019. március 1.).

64 Fiala, Andrej: Kamenné architektonické články a náhrobníky. In: *Gotické umenie z bratislavských zbierok*. Katalóg. Ed. Anton C. Glatz, Marta Janovičková. Bratislava 1999. 67. (55. kat. sz.); Luxová, V.: Memento mori i. m. 325.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 134.; Šedivý, Juraj: *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. Bratislava 2007. 208–209.; Abb. 98.; Šedivý, J.: *Littera epigraphica sepulcralium mediaevalium Hungariae Superioris* i. m. 306., 307.

lan egy kanonokja⁶⁵ lehetett. Gótikus minuszkulás betűtípusú felirata: *anno d(omi)ni m cccc vnd in de(m) 74 ist gesto[rben]... ..vs de(m) alle merschtig [= al-mechtig?] got genedig sei*. Az alak tartása és a mező középtengelyétől balra tolódó elhelyezése valószínűvé teszi, hogy eredetileg térdelt – ez a korszak többi, magyarországi, szigorúan frontális beállítású, figurális papi sírkövétől eltérő beállítás az ausztriai keletkezés mellett szólhat. Német nyelvű felirata a pozsonyi, egyháziak számára faragott síremlékek ismert szövegei között magában áll, a későbbi darabok latin nyelvűek.

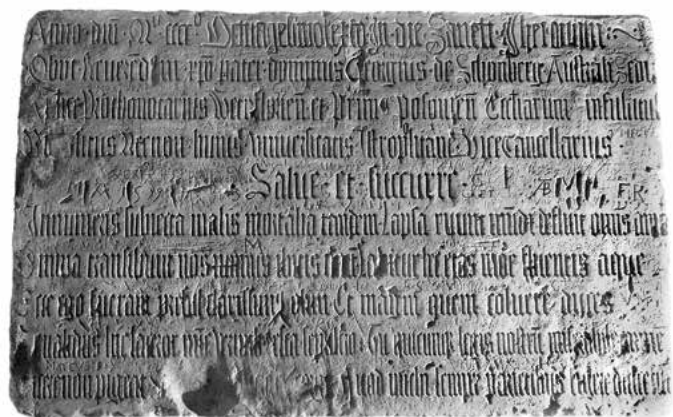
Schönberg György pozsonyi prépost (†1486) halála előtt 16 évvel, 1470-ben, minden bizonnyal saját megrendelésére készült, Nikolaus Gerhaert von Leyden és Hans Multscher stíluselemeit ötvöző, alighanem bécsi műhelyben faragott sírszobrán⁶⁶ kívül két, halála után született, feliratos tábla (34–35. kép) is síremlékegyüttese része volt. A lehető legegyszerűbb, keretezetlen, csupán a gótikus minuszkulás, illetve már fraktúrbá átmenő betűtípusú feliratokat hordozó táblák anyaga vörös márvány, a „legközönségesebb” fajtából, amelynek eredetmeghatározása ránézésre nem lehetséges. A betűformák alapján mégis ausztriai készítésűnek, illetve kapcsolódásúnak tűnnek. A kisebbik tábla felirata: *a(nno) d(omini) mccccxxxvi in d(ie) s(ancti) Hyeronimi ob(iit) r(everendus) in xto [= Christo] p(ater) georg(ius) de schonberg prim(us) poson(iensium) eccl(esi)arum inf(ulatus) praep(ositus) et universitatis istropolit(ane) uic(e) cancell(arius)*. A hosszabbik, végén egy sírverset is tartalmazó felirat részletesen kitér a prépost ausztriai származására és papi pályájának állomásaira, valamint címeire: *Anno d(omi)ni Mo CCCCo Octuagesimo sexto In die Sancti Iheronimi Obyt Reuere(n)d(us) In xto [= Christo] pater dominus Georgius de Schonberg Australi Sedis Ap(osto)lice Prothonotarius Wetclarien(sis) et Prim(us) Posonien(sium) Eccl(es)iarum infulatus Pr[epo]situs Necnon huius Uniuersitatis Istropolitane*

65 A forrásokból ismerünk olyan kanonokokat, akikről elképzelhető, hogy 1474-ben hunytak el: Pál kanonok (előfordul 1467 és 1473 között), valamint Pulkai János (előfordul 1464 és 1474 között) – az utóbbi a káptalan alsó-ausztriai származású tagjai közé tartozott, és Schönberg György prépost vikáriusa is volt: Köblös József: A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája 1458–1526. Budapest 1987. 195., 201.; Köblös József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában. Budapest 1994. 460., 463–464. – Pulkai Jánost azonban még 1477-ben is említi forrás: Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 208. Egy német nyelvű sírfelirat mindenesetre könnyen elképzelhető lenne a sírkövén.

66 Henszlmann Imre: Magyarország csúcs-íves stílusú műemlékei II. Győr, Sopron, Pozsony, Sz.-György, Bazin, Modor és Nagy-Szombat. Budapest 1880. 130., 143., 156–157.; 145. ábra; Éber László: Schomberg György síremléke. Magyarország Műemlékei III. Budapest 1913. 105–116.; 99–100. kép; Vernei-Kronberger E.: Magyar középkori síremlékek i. m. 9., 38–39., 50.; 19. tábla; Balogh Jolán: Az alistáli Mária-szobor. Művészettörténeti Értesítő 9. (1960) 108.; Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541. Ausstellung auf der Schallaburg vom 8 Mai bis 1 November 1982. Katalog. Red. Gottfried Stangler. Wien 1982. 325–327. (Kat.-Nr. 271; Lővei, Pál – Perger, Richard); Chamonikolasová, Kaliopi: Recepcia diela Nicolausa Gerhaerta van Leyden na Slovensku v poslednej tretine 15. storočia. In: Gotika i. m. 374., 378.; 322. kép; Luxová, V.: Memento mori i. m. 333., 667. (2.2.9. kat. sz.); 283. kép; Hlavačková, Miriam: Prepošt bratislavskej kapituly Juraj zo Schönbergu a Dóm sv. Martina. In: Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave – Galéria 2004–2005 i. m. 227–234.

34. kép.
Schönberg György
pozsonyi prépost
(†1486) síremlékének
egyik feliratos táblája a
pozsonyi Szent Márton
prépostsági templomban
(fotó: Lővei Pál)

35. kép.
Schönberg György
síremlékének másik
feliratos táblája a
pozsonyi Szent Márton
prépostsági templomban
(fotó: Lővei Pál)

*Vice Cancellarius Salue et succurre...*⁶⁷ (A sírvers szemléletesen leírja többek között, hogy az egykor közismert prépostot, akit hercegek tiszteltek, most a sírban beszenyezve a férgek szaggatják, hogy elesésként szolgáljon nekik: *Ecce ego fueram praesul clarissimus olim, / Et magni condam quem coluere duces, / Squalidus hic laceror nunc vermium esca sepulchro.*)⁶⁸

A pozsonyi kanonokok további, csak lejegyzésekből ismert sírfeliratai is latin nyelvűek. Selmeci Márton pozsonyi kanonoké (†1495):⁶⁹ *hic sepultus est*

67 Könyöki József: A pozsonyi székesegyházban létező síroknak és sírköveknek jegyzéke. 1878 (Kézirat, Műemlékek Országos Bizottsága Irattára, Műemléki Gyűjtemények, Budapest 78/1879.) Szövegét közli: Az örökség hagyományozása i. m. 204., xxi. és xxii. tétel; Rimely, Carolus: Capitulum insignis ecclesiae collegiatae Poseniensis. Posenii 1880. 181–182.; Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban. Budapest 1881. 35., 68. 36. j.

68 Lővei Pál: „Mint egy halott a kriptá mélyiről” – A halál és Clairvaux-i Bernát Selmechányán a 16. század elején. *Ars Hungarica* 42. (2016) 353.; 2–3. kép; Lővei, Pál: Death and Bernard of Clairvaux in Selmechány (Banská Štiavnica, Slovakia) at the Beginning of the Sixteenth Century. In: *Medieval Epigraphy and Iconography in Central and South-Eastern Europe / Mittelalterliche Epigraphik und Ikonographie in Mittel- und Südosteuropa*. Studia Universitatis Cibiniensis – Series Historica 16. (2017) [2018] Supplementum. 162–163.; Figs. 1–2.

69 Márton minden bizonnyal selmechányai származású polgár volt. A forrásokban 1478 és 1490 között fordul elő mint pozsonyi kanonok: Köblös J.: A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája i. m. 232.; Köblös J.: Az egyházi középréteg i. m. 172., 457.

*honorabilis vir mag(iste)r Martinus de Schembnicia canonicus eccl(esi)e s(ancti) Salvatorj al(ia)s s(ancti) Martini Poson(iensis) a(nno) D(omini) 1495 duodecima mensis Junij.*⁷⁰ Matheus Rosarius de Lak kanonoké (†1500): *1500 obiit honorabiis vir Mathias Lakh canonicus ecclesie Posoniensis cujus anima requiescat in pace.*⁷¹ Laai Rohrbeck Pongrác kanonoké (†1513):⁷² *magister Pangratius Rorbeck plebanus et canonicus hujus eccl(esi)e suum extremum fornus persolvit debitum hic sepultus anno domini 1513 j die junij.*⁷³

Fennmaradt Römer Gáspár kanonok (†1517) sírlapja (36. kép), amelyről az 1517. január 3-án kelt végrendelet szerint a testamentum végrehajtóinak kellett gondoskodni. A kerettől mélyülő mezőben lapos domborművű, álló, felsőtestét enyhén hátrahajtó, birétumot viselő fejét jobbra döntő, papi ruhás figura látható. Körirata, a forrásoknak és a végrendeletnek egyaránt ellentmondó, hibás végződésű évszámmal: *Anno d(omi)ni 1515 feria quarta p(ost) fe(s-tum) conversio(n)is pavli obyt Venerabilis magister romer cano(n)icvs pos(o)n(i)en(sis) hic sepultvs orate pro eo.*⁷⁴

Néhány évvel korábbi, 1509-ben kelt végrendelet rendelkezett Illésházi Mátyás erdélyi kanonoknak, ózdi főesperesnek, gyulafehérvári prépostnak (†1510) a Pozsonyhoz közeli Illésházán felállítandó síremlékéről (37. kép), amely utóbb el is készült, helyenként fehérrel érezett vörös márványból, a főpap ábrázolásával és gótikus minuszkulás betűtípusú körirattal: *Anno d(omi)ni 1510 quinto die mensis Avgvsti hic Sepvlt(u)s est reverend(us) d(omi)n(us)*

70 Johannes Josephus Beitel pozsonyi káptalani titkár és protokollista 1736 körül készült feljegyzései: a pozsonyi Szent Márton-templom sírköveinek egykori helyei és feliratai, a pozsonyi káptalan kanonokjainak általa összeállított archontológiája stb. Slovenský národný archív, Súkromný archív Bratislavskej kapituly, Bratislava, Capsa K. Fasc. 10. Nr. 28. fol. 5r (Majorossy Judit szíves közlése alapján, a továbbiakban *Beitel*: Sírfeliratok); Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 226., 227. 1294. j.

71 *Beitel*: Sírfeliratok fol. 18r; Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 226., 227. 1295. j.; A névhez: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Diplomatikai Fényképgyűjtemény 228 113.; MNL OL, Diplomatikai Levéltár 48 492. (az adatot Weisz Boglárkának köszönöm).

72 Az alsó-ausztriai Laa városából származott, 1487-ben már pozsonyi kanonok: Köblös J.: A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan archontológiája i. m. 231., 232.; Köblös J.: Az egyházi középréteg i. m. 457.

73 *Beitel*: Sírfeliratok fol. 5r, 6r, 17v, 18r; Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 225., 226., 227. 1296. j.

74 Knauz Nándor: Balbi Jeromos II. Lajos király tanára, 5. Magyar Sion 4. (1866) 332.; Dankó Josephus: Römer Gáspár pozsonyi kanonok síremléke. Archaeologiai Értesítő Ú. F. 11. (1891) 340–345.; Žáry, Juraj – Bagin, Anton – Rusina, Ivan – Toranová, Eva: Dóm Sv. Martina v Bratislave. Bratislava 1990. 83., 86., képpel; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 133–134.; Abb. 10.; Majorossy, Judit: Church in Town: Urban Religious Life in Late Medieval Pressburg in the Mirror of Last Wills. Budapest 2006. (Kézirat, doktori disszertáció) 103.; Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 208–209., 225.; Abb. 112.; Šedivý, J.: Littera epigraphica sepulcralium mediaevalium Hungariae Superioris i. m. 301.

36. kép. Römer Gáspár kanonok (†1517) sírlapja a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomban (fotó: Lővei Pál)

37. kép. Illésházi Máttyás ózdi főesperes, gyulafehérvári prépost (†1510) sírlapja az illésházai plébániatemplomban (fotó: Budapest, MÉM MDK – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Fotótár, ltsz. 2983neg.)

*mathias Ilyes de Ilyeshaza olim prepositus et canonicus in Eccl(es)ia Cathedrali S(an)cti michaelis Archangeli in Albagelvla transilvanen(si) Civis anima deo vivat.*⁷⁵

A Römer- és az Illésházi-síremlékek alsó-ausztriai papi sírkövekkel mutatnak tipológiai azonosságokat, így egy 1517-es halálozási évszámú sírlap a korneuburgi plébániatemplomban ugyanolyan beállításban, kehellyel imád-

⁷⁵ *Ipolyi Arnold: Magyar műemlékek I. Csallóköz műemlékei. Pest 1859. (Különnyomat az Archaeologiai Közleményekből) 100–101.; I. 8. kép; Lővei Pál: Középkori síremlékeink megrendelői köre. Pávilon 4. (1990) 8–9.; 1. kép; Lővei, P. – Varga, L.: Funerary Art in Medieval Hungary i. m. 166. 150. j.; 59. kép; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 134.; Abb. 11.*

38. kép. Egyházi személy (+1517) sírlapja
a korneuburgi plébániatemplomban
(fotó: Lővei Pál)

kozva mutatja az ábrázoltat (38. kép),⁷⁶ mint az Illésházi-sírlap – a magyarországi emlékek redőkezelése azonban sokkal sematikusabb. Andreas Zajic szerint a figurarajz és a betűformák alapján a Römer-sírlapot ugyanabban a feltételezhetően bécsi műhelyben készítették, mint Andreas Altenburger (+1519) sírlapját az alsó-ausztriai altenburgi bencés apátság templomban.⁷⁷

A késő középkor pozsonyi sír-emlékegyüttesében három olyan címeres, töredékben fennmaradt emlék található, amelyek a hagyományos, köriratos formát mutatják, és feliratuk német nyelvű. Közülük a két pontosabban keltezhetőből a korábbi, ma a Szent Mihály-torony külső falába, a sarokarmírozás részeként befalazott töredék a pozsonyi külváros egykori Szent Mihály-templomából

származik, és *Wolfgang forster purger czw p[re]sblurch dern* felirata alapján az 1487. március 9-én végrendelkező Wolfgang Forster, az egyik leggazdagabb pozsonyi polgár, városi tanácsstag⁷⁸ sírkövéhez tartozott (39. kép).⁷⁹ A másik darab a Szent Márton-templomban található, és *Hie ligt begraben der fursichtig weis herr fridrich voyt pu[rgermeister ?]*... felirata szerint a város polgármesteri posztját többször is betöltő Friedrich Voit (+1521/1522),⁸⁰ egyébként végren-

76 Lővei, P.: *Künstlerische Beziehungen* i. m. 135.; Abb. 12.

77 Zajic, Andreas: Šedivý, J.: *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel* i. m. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege* 63. (2009) (Recenzió) 334.; Abb. 342.

78 *Ortvay Tivadar*: Pozsony város története III. Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez. Pozsony 1894. 415., 416., 417., 418.; *Kubinyi András*: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. *Levéltári Közlemények* 37. (1966) 248., 249., 250.; *Szendé Katalin*: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest 2004. 40–41., 114., 278., 283.

79 *Kemény Lajos*: A Szent Mihály tornya. *Híradó* 6. (1927) 5., 7.; *Ševčíková, Zuzana – Obuchová, Viera*: Michalská veža. Bratislava 1984. 12., 24–25. 37. j.; *Holčík, Štefan*: Pozsonyi koronázási ünnepségek 1563–1830. Budapest 1986. 62.; *Majorossy, J.*: Church in Town i. m. 84. 88. j., 104. 168. j.

80 *Ortvay T.*: Pozsony város története III. i. m. 398., 399.; *Ortvay Tivadar*: Pozsony város története II/1. A város középkori topográfiája 1300–1526. Pozsony 1895. 278., 393., 431., 432.; *Ortvay Ti-*

39. kép. Wolfgang Forster sírlapjának töredéke, 1490 körül, a pozsonyi Szent Mihály-torony külső falában (fotó: Lővei Pál)

40. kép. Friedrich Voit sírlapjának töredéke a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomban (fotó: Juraj Šedivý)

41. kép. Ismeretlen sírlapjának töredéke Pozsonyból, 15. század utolsó harmada, Mestské múzeum v Bratislava (fotó: Lővei Pál)

deletében is említett sírlapjához tartozott (40. kép).⁸¹ Fehérrel erezett vörös márványa salzburginak tűnik, és a mélyített mezőjét felülről lezáró, levéldíszes ívelt pálcá, valamint a takarófoszlányok stílusa is ausztriai munkának mutatja. Ismeretlen helyről került múzeumba egy keretén gótikus minuszku-lás betűtípusú [*anno domini ... ist ge]storben der erbe[rme] = erbarme*]... felirat-részletet hordozó faragvány (41. kép),⁸² a címerpajzs levágott sarka és egyes betűformák alapján a 15. század utolsó harmadából származhat.

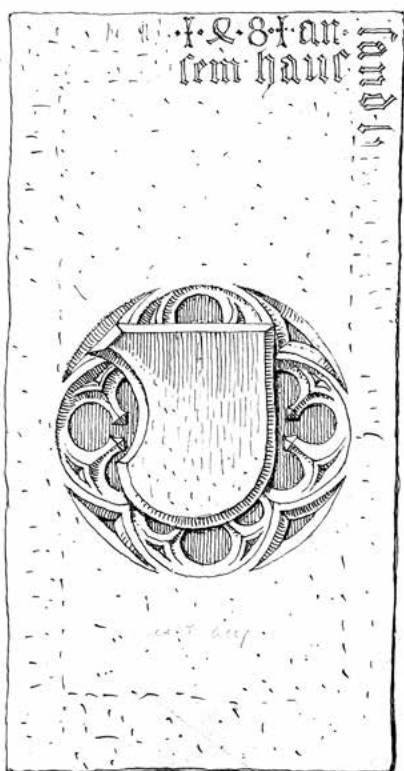
Az utóbbi töredék levágott sarkú címerpajzsának egy változatát mutatja egy Storno Ferenc rajzán megörökített sírlap (42. kép)⁸³ is a soproni Szent Mi-

vadar: Pozsony város története II/2. A város középkori jogszervezete, 1300–1526. Pozsony 1898. 51–52.; Szende K.: Otthon a városban i. m. 76., 158., 186., 206., 219., 291., 292.; Majorossy Judit: Egy tekintélyes pozsonyi polgár: Friedrich Voyt († ca. 1521). In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. Szerk. Krász Lilla, Oborni Teréz. Budapest 2008. 472. 20., 22. j., 479., 471. 19. j.; 1. táblázat; részletes életrajza: Majorossy J.: Egy tekintélyes pozsonyi polgár i. m. 467–480.

81 Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 129.; Abb. 4.; Majorossy J.: Egy tekintélyes pozsonyi polgár i. m. 470., 472. 22. j., 483.; 2. kép; Šedivý, J.: Littera epigraphica sepulcralium mediaevalium Hungariae Superioris i. m. 301.

82 Fiala, A.: Kamenné architektonické články a náhrobníky i. m. 66., 68. (57. kat. sz.).

83 Storno Ferenc tollrajza, 1879, Műemléki Tervtár. MMA, MÉM–MDK, ltsz. 5303. (rég. ltsz. 15/1879.).

42. kép. Ismeretlen (+1481) sirlapja, egykor a soproni Szent Mihály-templomban (Storno Ferenc rajza, 1879; Budapest, MÉM MDK – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Tervtár, ltsz. 5303, részlet)

43. kép. Leonhard Fleutzer (†1436)
sírlapja, Korneuburg, plébániatemplom
(rajz N. N.: Notizen 184. i. m. Fig. 2.
nyomán)

hály-templomból, amelynek az addigra szinte teljesen lekopott, gótikus minuszskulás körirata ugyancsak német nyelvű volt: ...1481 an sand ... sein haus...⁸⁴ Anyagaként többen is tévesen vörös márványt adtak meg, valójában Szentmargitbányáról vagy Fertőrákosról származó durva mészkőből faragták; ez alapján helyi készítmény lehetett.⁸⁵ Ábrázolási típusa a lap közepén

84 Vidák Özse: Soproni régi egyházak. Magyar Akadémiai Értesítő 7. (1847) 158.; Die St. Michaelskirche und die Jakobscapelle zu Ödenburg. Mitteilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 1. (1856) 108.; Henszlmann I.: Magyarország csúcs-íves stílusú műemlékei i. m. 43.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 130–131.; Abb. 5.

85 Tanulságos a faragvány sorsa: A Szent Mihály-templom 19. század végi restaurálásáig a főbejáratához közel, a padlóban feküdt (ez magyarázza felületének már akkor erősen kopott voltát), Storno Ferenc szerint már másodlagos helyen, ahol azt le is rajzolta. A Storno irányította helyreállítás során felszedték, és a templom külső lábazatához használták fel. [Erről nem tudott, és a kőlapot elveszettnek vélte: *Varju Elemér*: A soproni Szt.-Mihály-templom sírköveiről. *Archaeologiai Értesítő* 18. (1898) 358–359.] A lábazatból – teljesen lepusztult, éppen csak felismerhető álla-

44. kép. Iohannes Hebel magister, oltárigazgató (†1510) sírlapja, Bruck an der Mur, plébániatemplom (fotó: Lővei Pál)

vakmérműves medalionban elhelyezett címerpajzzsal azonban a középkori Magyarországon más-hol nem ismert, annál több párhuzama található Ausztriában, Stájerországban és Bajorországban, három vagy négy karéjba helyezett pajzzsal vagy kehellyel (például Korneuburg: Leonhard Fleutzer [†1435] sírlapja [43. kép];⁸⁶ Bruck an der Mur: Magister Iohannes Hebel oltárigazgató [†1510] sírlapja [44. kép]; Bécs, Stein, Altmünster, Steyr, Laufen.⁸⁷).

Egy másik sírkőtípust jelenít meg Natan Kranberger (†1510) polgárnak a soproni Szent Mihály-plébániatemplomból a Soproni Múzeumba került, úgynevezett epitáfium-sírköve (45–46. kép). Alsó részén

mélyített, számrághátíves felső lezárású mezőben címeres ábrát hordoz, felső részén párhuzamos sorokba rendezett felirat olvasható: *Anno d(omi)ni 1510 Ist Gestorben der Edel Und Uesther(r) Nathan kra(n)perger an san(k)t kilians Tag de(m) Got genadig sey.*⁸⁸ A természettudományos vizsgálatok szerint adneti vörös márványból készült.⁸⁹ Címerdíszes típusának a középkori Magyarországon legbővebb emlékanyagát a pozsonyi Szent Márton-templom őrizte meg. Közülük a legnagyobb, 290 × 152 centiméteres méretével Tótselymesi Tárcai János szakolcai emlékénel csak alig kisebb. Ez egyben a legkorábbi tábla (47–48.

potban – az 1980-as években folyó helyreállítási munkák során Dávid Ferenc és Lászy Judit emelték ki. Kötári megőrzésére nem került sor (nem is lett volna már indokolt), elpusztult.

86 N.N.: Notizen 184. i. m. 253–254.; Fig. 2.

87 Saját helyszíni gyűjtésem alapján.

88 Henszlmann I.: Magyarország csúcs-íves stílus műemlékei i. m. 43., 61.; 29. ábra; Tompos Ernő: Sopron címeres műemlékei. Arrabona 18. (1976) 147–148.; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; Várady Z.: Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon i. m. 29–30., 34., 35., 36., 60. 26. sz.; 24., 42/1. kép; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 131.; Abb. 6.

89 Pintér F. – Szakmány Gy. – Lővei P. – Tóth M. – Demény A.: „Vörös márvány” faragványok nyersanyaglelőhelyeinek kutatása i. m. 63., 67., 68.; 10. kép.

45. kép. Natan Kranberger (+1510) sírlapja a soproni Szent Mihály-plébániatemplomból (Storno Ferenc rajza, 1879; Budapest, MÉM MDK – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Tervtár, ltsz. 5303, részlet)

47. kép. Gaspar (+1428) és Bartholomeus (+1453) Scharrach sírlapja a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomból (Könyöki József rajza, 1880 körül; Budapest, MÉM MDK – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ, Tervtár, ltsz. K 7298/b)

48. kép. Gaspar és Bartholomeus Scharrach sírlapja a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomból, Mestské múzeum v Bratislava (fotó: Budapest, MTA BTK Művészettörténeti Intézet fotótára)

kép) is, amely Gaspar (†1428) és Bartholomeus (†1453) Scharrach – a város egyik több generáción át kiemelkedő szerepet játszó patrícuscsaládja⁹⁰ jól ismert tagjai – számára készült, még latin felirattal: *Anno d(omi)ni mo cccco liiio obyit prouidus vir Bartholomeus Scharrach feria q(ua)rta ante festum sancti Egidij abb(at)is Annis aut(em) p(re)cedentib(us) mo cccco xxviiiio obyit Gaspar Scharrach feria s(e)c(un)da ante festum s(an)cti galli et su(n)t hic ambo sepulti quor(um) a(n)i(m)e Requiesca(n)t in sancta pace.*⁹¹ A további hasonló, a rajtuk való járástól erősen lekopott darabok már ugyanúgy német nyelvűek, mint a soproni Kranberger-sírlap. Ilyen a város fontos patrícuscsaládjából⁹² származó Mert Gaelsam (†1489) sírlapja⁹³ (49. kép): *Anno do(min)i mo cccco lxxxviii Ist gestarbe(n) der erber herr mert gaelsam am osterabent de(m) got genadig sen amen* felirattal, illetve Wilhelm von Wulkendorf (= valószínűleg Wulkaprodersdorf/Vulkapordány) sírköve⁹⁴ (50. kép): *Hie leid pegrab(en) der Edel Ritter her Wilhalm Von Wulkendarff vn(d) ist gestarb(e)n an allerse(e)l(en) tag im □ dem got*

49. kép. Mert Gaelsam (†1484) sírlapja a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomban (fotó: Archív Pamiatkového úradu Bratislava – M. Váleková, 1956)

- 90 Ortway T.: Pozsony város története III. i. m. 44., 372., 376., 381., 388., 392., 394., 395., 407., 409., 411., 414., 416., 417., 418., 420., 430.; Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. Tanulmányok Budapest Múltjából 12. (1957) 33., 44. 152. j.; Černá, Milada: A művészeti élet és kapcsolatai Pozsonyban Zsigmond király uralkodása idején (rekonstrukciós kísérlet). Budapest 1982. (Kézirat, szakdolgozat) 25., 26.; Szende K.: Otthon a városban i. m. 99. 358. j., 103., 228., 272., 273., 275., 276., 293.; Majorossy, J.: Church in Town i. m. 93. 120. j.
- 91 A pozsonyi városi múzeumban (Metské múzeum v Bratislava): Lővei P. – Varga L.: Síremlékek i. m. I. 696., II. 1690. kép; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; Luxová, V.: Memento mori i. m. 329.; 277. kép.
- 92 Ortway T.: Pozsony város története III. i. m. 414., 415., 416., 427.; Ortway T.: Pozsony város története II/1. i. m. 46–47., 68–69., 265., 377., 396., 403., 406., 413., 428., 429.; Kubinyi A.: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései i. m. 244., 246., 247–248.; Szende K.: Otthon a városban i. m. 40–41., 96., 100–101., 127., 142., 186., 282., 284., 287., 289.
- 93 Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 131–132.; Majorossy, J.: Church in Town i. m. 104. 168. j.; Šedivý, J.: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel i. m. 209. 1156. j.; Šedivý, J.: Littera epigraphica sepulcralium mediaevalium Hungariae Superioris i. m. 301.
- 94 Súpis pamiatok na Slovensku I. Ed. Alžbeta Güntherová. Bratislava 1967. 189.; Lővei P.: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; Luxová, V.: Memento mori i. m. 330. és 20. j.; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 131–132.; Abb. 7.

50. kép. Wilhelm von Wulkendorf sírlapja (jobbra) és Hans Ode... (Ödenburger?) (†1513?) sírlapja (balra) a pozsonyi Szent Márton prépostsági templomban (fotó: Archiv Pamiatkového úradu Bratislava – M. Váleková, 1956)

gnad felirattal és a minden bizonnyal soproni származású⁹⁵ Hans Ode... (Ödenburger?) sírlapja⁹⁶ (50. kép): *Hie leid begrab(en) der Edel vn(d) fest h(a)ns ode... ist gestorb(en) des nast(e)n montag nach Da... im □ Jar dem got gnedig sey* felirattal – az utóbbi kettőn az évszám helyét kihagyták, még a megrendelő életében készültek, feltehetően 1500 előtt röviddel. A Szent Márton-templom kriptájában a fentiekkel nagyjából egykorú, teljesen lekopott feliratú, további hasonló sírlapok is találhatók.

Erősen foltos vörös márvány anyaga és stílusjegyei alapján ugyanehhez az import körhöz tartozik Peter Storkut von Seedorf (†1522) címeres epitáfium-sírköve a bazini plébániatemplomban, fraktúrba átmenő gótikus minusz-kulás betűtípusú felirattal (51. kép): *Anno D(omi)ni 1522 iar Am mitwoch Vor Helena ist gestorb(en) Der Edl vnd Vest peter storkwt Von sedorff vnd leit hie begrab(en) Dem got genedig Sein Wel.*⁹⁷ Ugyancsak a templom szentélyében befa-

⁹⁵ Soproni származásra utaló Odenburger (Odenburger), illetve von Oedenburg családnév több ízben is előfordul a pozsonyi forrásokban: *Ortvay T.*: Pozsony város története III. i. m. 428.; *Ortvay T.*: Pozsony város története II/2. i. m. 263.

⁹⁶ *Lővei P.*: A tömött vörös mészkő i. m. 18.; *Lővei, P.*: *Künstlerische Beziehungen* i. m. 131–132.; Abb. 7.

⁹⁷ *Henszlmann I.*: Magyarország csúcs-íves stílusú műemlékei i. m. 63., 203.; *Concilia Emil*: Hazai sírköfeliratok. Történelmi Tár 3. sorozat 7. (1884) 579.; *Lővei P.*: A tömött vörös mészkő i. m.

lazva látható egy vörös márvány sírlap két össze nem illő töredéke, mezejének megmaradt részei üresek, keretezését maga a gótikus minuszkulákkal írt körirat alkotja, ennek megmaradt részletei: *hie ligt begraben mar...e ... [h]awsfraw starb an den ...t g...* (A felirat második részén a *hawsfraw* helyett František Gahér az *adolfrado* személynevet vélte kiolvasni.)⁹⁸

A sírkőtípus változatai egyházi körökben is ismertek. Peter Puechschbamb (Puchsbaum?)⁹⁹ káplán (†1523) alján töredékes, az elhunyt hivatására utaló kelyhet ábrázoló, vörös márvány epitáfium-sírlapja a kismartoni plébániatemplomban (ma székesegyház) maradt fenn (52. kép),¹⁰⁰ gótikus minuszkulás felirata: *Anno do(mi)ni 15 23 iar ist gestorben der erbierdig her peter pvechschbamb der erst(e) kaplan der stift(ung) diser kapelln der selle got genedig und parmherzig sein bel.* A feliratban említett kápolna alighanem az egykor a templom déli oldalán állott, zárókövének 1501-es évszáma alapján a 15–16. század fordulóján épült Szent Mihály-temetőkápolna (*kärner*) lehetett,¹⁰¹ amelyben egy misealapítvány káplánja volt az elhunyt. (Van olyan adat, miszerint egyben Lajtaszentgyörgy plébánosa volt.)¹⁰² Egy, a magyaróvári plébániatemplomban

51. kép. Peter Storkut von Seedorf (†1522) sírlapja, Bazin, plébániatemplom (fotó: Lővei Pál)

18.; Lővei, P.: *Künstlerische Beziehungen i. m. 132.; Abb. 8.; Gahér, F.: Stredoveké náhrobné pamiatky i. m. 8–9., képpel.*

98 Gahér, F.: *Stredoveké náhrobné pamiatky i. m. 8–9., képekkkel.*

99 A családnév feloldására több javaslat is született: Puchsbaum vagy Purbaum (*Jovanovich, Viktor: Mittelalterliche Grabsteine in der Eisenstädter Pfarrkirche. In: Die Stadtpfarrkirche in Eisenstadt. Hrsg. Michael Gangl. Eisenstadt 1930. 20.*), Burbaum (*Mohl, Adolf: Die Seelsorger von Eisenstadt. In: Die Stadtpfarrkirche in Eisenstadt i. m. 3.*), Buxbaum, aki Andreas Buchwan (Puchwamp, Puechschbamb) fia (*Rittsteuer, Josef: Pfarrer Hoffmann von Eisenstadt (1586–1595). Burgenländische Heimatblätter 12. (1950) 75.*), Puchsbaum (*Zimmerl, Rudolf: Die Inschriften des Burgenlandes. Stuttgart 1953. 21.*).

100 *Jovanovich, V.: Mittelalterliche Grabsteine in der Eisenstädter Pfarrkirche i. m. 20.; Taf. XI.; Mohl, Adolf: Die Seelsorger von Eisenstadt i. m. 3.; Csatkai, André – Frey, Dagobert: Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt und der freien Städte Eisenstadt und Rust. Baden bei Wien 1932. 32.; Abb. 28.; Rittsteuer, J.: Pfarrer Hoffmann von Eisenstadt i. m. 75. 26. j.; Zimmerl, R.: Die Inschriften des Burgenlandes i. m. 20., 21. (Nr. 31); Lővei P.: Uralkodói kőanyagok i. m. 95.*

101 Az egykori kismartoni kärner feltárásáról, épülettípusáról: *Balázsik Tamás: A kismartoni Szent Mihály-kápolna. Pavilon 8. (1993) 2–11.*

102 *Rittsteuer, J.: Pfarrer Hoffmann von Eisenstadt i. m. 75. 26. j.*

52. kép. Peter Puchschaub káplán (+1523) sírlapja a kismartoni plébániatemplomban (fotó: Zimmerl, R.: *Die Inschriften des Burgenlandes i. m. nyomán*)

53. kép. Ismeretlen egyházi személy sírlapja a magyaróvári plébániatemplomból, 16. század első fele, a plébániaház udvarán (fotó: Lővei Pál)

oltárlépcsőként másodlagosan felhasznált, a 16. század első feléből származó papi sírkő töredékén a vörös márvány fehér erezete a kőanyag ausztriai eredetére utal; a keretelés nélküli lapon (53. kép) az alsó rövid oldal fölött csak a hossz tengelyre szimmetrikus, négykaréjos, mélyített tükörben domborművű koponya és alatta keresztbe tett két – egyik végén szokatlan módon töröttként ábrázolt – lábszárcsont, fölötte téglalap alakú keretbe foglalt kehely látható. A tükör fölött és mellett párhuzamos sorokból álló, fraktúrba átmenő gótikus minuszkulás betűtípusú felirat német nyelvű három sortöredéke.¹⁰³

Az alsóbb papi rétegek bajorországi és ausztriai sírlapjai a kismartoni és a magyaróvári faragványok mélyített tükörben elhelyezett kelyhes motívumának változataival azok közeli párhuzamait jelentik. A feliratot némelyiken körirat, de többnyire inkább az epitáfium-sírkövek párhuzamos sorok alkotta feliratozása hordozza. Példaként említhető Passau környékén Leonhardt Wattenpach *plebanus* (+1467) sírlapja Aicha vorm Wald plébániatemplomában,¹⁰⁴ egy ismeretlen *vicariusé* (+1500)¹⁰⁵ és Vitus Robl *vicariusé* (+1540) ugyanott,¹⁰⁶ Jo-

103 Jelenleg a plébániaház udvarán: Lővei P.: *Uralkodói kőanyagok i. m.* 95.

104 *Die Inschriften des Landkreises Passau bis 1650 I. Die ehemaligen Bezirksämter Passau und Wegscheid. Gesammelt und bearb. Ramona Epp. Wiesbaden 2011. Nr. 35. (www.inschriften.net, urn:nbn:de:0238-di080m014k0003507; letöltés: 2019. március 1.).*

105 *Epp, R.: Die Inschriften des Landkreises Passau i. m. Nr. 70. (www.inschriften.net, urn:nbn:de:0238-di080m014k0007006; letöltés: 2019. március 1.).*

106 *Epp, R.: Die Inschriften des Landkreises Passau i. m. Nr. 94. (www.inschriften.net, urn:nbn:de:0238-di080m014k0009403; letöltés: 2019. március 1.).*

54. kép. Egyházi személy (†1495) sírlapja, Sankt Peter am Hart, plébániatemplom (fotó: Lővei Pál)

55. kép. Andreas Totzer von Valbach (†1513) sírlapja a mödlingi plébániatemplomban (fotó: Lővei Pál)

hann Mauersteiner *rector* (†1514) sírköve Kellbergben,¹⁰⁷ Alsó-Ausztriában, a Dunától délre Sebalduš Losperger *canonicus ac pastor* sírlapja a 16. század első feléből az Ybbs folyó melletti Alhartsbergben,¹⁰⁸ Christoph Schabenrüssel *pfarrer* (†1520) sírköve a közeli Wolfsbachban,¹⁰⁹ Peter Murer *vicari* (†1512) sírlapja a Duna menti Sindenburgban,¹¹⁰ *der geistlich heerr* Wolfgang Sengseisen (†1529) emléke Grestenben,¹¹¹ a Dunától északra Thomas Hold *pharrer* (†1462) köriratot sírlapja Albrechtsbergben.¹¹² A példák nagy számban bővíthetők (44., 54–55.

107 Epp, R.: Die Inschriften des Landkreises Passau i. m. Nr. 83. (www.inschriften.net, urn:nbn:de:0238-di080m014k0008303; letöltés: 2019. március 1.).

108 Hornung, Herwig Hans: Die Inschriften Niederösterreichs 1. Die Inschriften der politischen Bezirke Amstetten und Scheibbs. Graz–Wien–Köln 1966. 13. (1. sz.); Abb. 2.

109 Hornung, H. H.: Die Inschriften Niederösterreichs 1. i. m. 158. (285. sz.); Abb. 101.

110 Uo. 116–117. (206. sz.); Abb. 76.

111 Uo. 184. (336. sz.); Abb. 115.

112 Die Inschriften des Politischen Bezirks Krems. Gesammelt und bearb. Andreas Zajic. Wien 2008. Kat. Nr. 82. (hw.oeaw.ac.at/inschriften/noe-3/teil1/noe-3-obj82.xml; letöltés: 2019. március 1.).

56. kép. Friedrich von Pottendorf (†1488) sírlapja,
Kirchschlag, plébániatemplom
(fotó: Arnóth Ádám)

58. kép. Sírlap 1519-es évszámmal,
Ybbs an der Donau, plébániatemplom
(fotó: Lővei Pál)

57. kép. Christian Diether von Urstein (†1515)
és felesége sírlapja a halleini Dekanatskirche
apsziszfalában (fotó: Lővei Pál)

kép).¹¹³ Megállapíthatatlan, hogy ezeket a tucatmunkákat hol faragták, hogy a két magyarországi darab már készen, esetleg csak a kelyhes motívummal, de felirat nélküli raktárkészletként hagyta-e el hajón Salzburgot vagy Passaut, vagy Bécsben, illetőleg valamely kisebb alsó-ausztriai műhelyben készültek, a hasított-faragott vörös márvány nyersanyag lapra, hajón történő szállítását követően.¹¹⁴

Teljesen azt sem lehet kizárni, hogy az adneti nyersanyag akár Pozsonyig is eljutott, és Sopron, Pozsony, Bazin, Kismarton, Magyaróvár emlékeinek esetleg egy része ottani műhelyben „bajor-osztrák módra” készülhetett. A „bajor-osztrák mód” részletekben változatos, alapvetően mégis egynemű, címerdíszes emlékei a 15. század második, a 16. század első feléből szinte a végtelenségig lennének sorolhatók az osztrák-stájer, délkelet-bajor és tiroli vidékekről (56–58. kép). A Magyarország más településeiről – Győrből,¹¹⁵ Sárospatakról,¹¹⁶ Budáról¹¹⁷ – elvétele ismert, ugyancsak vörös márványból faragott, 15. századi epitáfium-sírkövek megformálása, részletei, arányai mindenestre jelentősen különböznek a fentebb sorolt darabok jellemzőitől, és egyértelműen magyarországi terméknek tarthatók.

Sopron, Pozsony, Bazin, Kismarton, Magyaróvár vörös márványból, továbbá néhány további település (Kismarton,¹¹⁸ Kolom/Monyoróke-

113 Saját helyszíni gyűjtésemben további tucatnyi található csak az alsó-ausztriai Bécsújhelyen, Garmingban, Hainfeldben, Korneuburgban, Mödlingben, Perchtoldsdorfban, Priglitzenben.

114 Kőfaragványok szállításáról Közép-Európában és Európában: *Lővei P.*: A tömött vörös mészkő i. m. 13–18.; *Lővei, P.*: Salzburg und Gran i. m. – A Duna szerepéről lásd *Kieslinger, Alois*: Zur Geschichte der Steinverfrachtung auf der Donau. Österreichische Ingenieur Zeitschrift 7. (1964) 253–260.

115 Vadászi Miklós cereti püspök (+1428) vésett rajzú papi alakkal díszített sírköve a győri székesegyházban: *Lővei, P.* – *Varga, L.*: Funerary Art in Medieval Hungary i. m. 139., 163. 102. j.; *Várady Z.*: Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon i. m. 20., 33., 47–48. (Nr. 10); 17/2., 35/2. kép.

116 *Gervós-Molnár Vera*: Sárospataki síremlékek. Budapest 1983. 22.; 45., 47. kép.

117 Például Nicolaus Dobringer (+1462) sírlapja a budai Nagyboldogasszony-templomból (Magyar Nemzeti Múzeum, a továbbiakban MNM): *Radocsay, Dénes*: Les principaux monuments funéraires médiévaux conservés à Budapest. In: *Mélanges offerts à Szabolcs de Vajay*. Ed. comte d'Adhémar de Panat et al. Braga 1971. 463., 480. (72. és 73. sz.); 1. kép; *Lővei, Pál*: Mittelalterliche Grabdenkmäler in Buda. In: Budapest im Mittelalter. Katalog. Hrsg. Gerd Biegl. Braunschweig 1991. 352., 363.; *Lővei Pál*: Néhány címeres emlék a 14–15. századból. Művészettörténeti Értesítő 40. (1991) 51.; 7. kép; *Várady Z.*: Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon i. m. 26–27., 34., 36.; 38/1. kép.

118 Johann Siebenhirter (Kismarton és Fraknó kapitánya, majd zálogbirtokosa, 1469-től az osztrák Szent György-lovagrend első nagymestere) egy servitora (+1467): „1467 am phincztag [= Donnerstag] [nach s]and thomas des heulige(n) czwel[ff] bothen ist gestorben ... des edlen und stren[g(e)n riters h(e)rn hans(e)n sy[bn]hierters it diener gebes(e)n [= gewesen] ist der leit hie begrab(en)” – *Jovanovich, V.*: Mittelalterliche Grabsteine in der Eisenstädter Pfarrkirche i. m. 20.; Taf. XI.; *Csatkai, A.* – *Frey, D.*: Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt i. m. 32.; Abb. 28.; *Zimmerl, R.*: Die Inschriften des Burgenlandes i. m. 5., 6., 19. (27. sz.), képpel. –

rék¹¹⁹) helyi kőanyagból faragott síremlékei világosan mutatják, hogy a 15–16. században Magyarország nyugati határszélének polgársága és inkább csak alacsonyabb rangú papsága, sírfelirat tekintetében, mindenképpen német nyelvű volt. Ez azonban a Magyar Királyság területén egészen kivételesnek mondható. Az országban a latin nyelvhasználat túlsúlya olyan nagy volt, hogy a megmaradt emléktanyag alapján még Buda, Kassa, Nagyszombat, a bányavárosok, a Szepesség és az erdélyi szász városok jelentős létszámú német polgársága is szinte kivétel nélkül latinul jelölte sírját. Az 1541-ig tartó időszakban mindössze egy 14. század közepi budai sírkő,¹²⁰ egy ismeretlen lelőhelyű, de valószínűleg budai (Nagyboldogasszony-templom) eredetű, a 14. század utolsó harmadára keltezhető töredék,¹²¹ egy 1380-as halálozási évszámú nagymarosi fedlap,¹²² továbbá már a 15. század második feléből egy budai töredék¹²³ és egy 1496-os (?) évszámmal jelölt, utóbb megcsonkított sírlap Sárospatakon¹²⁴ alkot kivételt. A szász Nagyszebenben csupán egy német

Peter Wildhofer (†1478): „Anno d(omi)ni m' cccc'lxviii an sand Silvester tag ist gestarben der Edel Peter Wildhofer vnd leit hie begraben Dem got gennadig sey” – *Jovanovich, V.*: Mittelalterliche Grabsteine in der Eisenstädter Pfarrkirche i. m. 20.; *Csatkai, A. – Frey, D.*: Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt i. m. 32.; *Zimmerl, R.*: Die Inschriften des Burgenlandes i. m. 5., 6., 19. Nr. 28, képpel. – Veit von Fürst kismartoni várnagy (†1515): „am ersten tag des mercen im mV15 ist gestorben der edel und streng herr feit fon fuerst hauptman cu der einstat ritter und kaiserlicher maiestat ratt dem gott genetig sei” – *Aull, Otto*: Zwei bemerkenswerte Eisenstädter Grabdenkmäler. Burgenland 1. (1927–1928) 92.; Taf. XVII.; *Jovanovich, V.*: Mittelalterliche Grabsteine in der Eisenstädter Pfarrkirche i. m. 20.; Taf. IV.; *Csatkai, A. – Frey, D.*: Die Denkmale des politischen Bezirkes Eisenstadt i. m. 32.; Abb. 29.; *Zimmerl, R.*: Die Inschriften des Burgenlandes i. m. 6., 20–21. Nr. 30, képpel; Die Ritter. Burgenländische Landesausstellung 1990. Burg Güssing vom 4 Mai bis 28 Oktober 1990. Katalog. Bearb. Harald Prickler. Eisenstadt 1990. 254–255. Kat.-Nr. VI.74.; Taf. IV.

- 119 Claus és Anna Ursenpacher sírköve, keresztes sírkőábrával, a 15. század második feléből, jelenleg a gyeptűzei erdőben lévő Erdődy-sírkápolnában; gótikus minuszkulás körirata: „Hie ligt begraben claus und anna ursenpachr uon ursenpach sein eliche ha[usfrau ... 14.]4” – *Zimmerl, R.*: Die Inschriften des Burgenlandes i. m. 5., 58. 125. sz.; *Schmeller-Kitt, Adelheid*: Die Kunstdenkmäler des Politischen Bezirkes Oberwart. Wien 1974. 220.; Abb. 214.
- 120 Ábel (?) művészcímeres sírkőtöredéke: *Horváth Henrik*: A Fővárosi Múzeum Kőemléktárának leíró lajstroma. Budapest 1932. 17–18. 104. sz.; *Horváth Henrik*: A Székesfővárosi Múzeum középkori lapidáriuma a Halászbástyán. Magyar Művészet 8. (1932) 116., kép a 99. oldalon; *Horváth Henrik*: Budapest művészeti emlékei. Budapest 1938. 27., 75–76.; XLIX. tábla; *Horváth Henrik*: Budai művészsírkövek a 14. században. In: *Uő*: Árpád-házi Szent Margit síremléke és egyéb tanulmányok. Budapest 1944. 113–115.; 39. kép; *Radocsay, Dénes*: Les principaux monuments i. m. 464., 470. 20. sz.
- 121 „Hie le[it] ... purger zu...” felirattal: MNM, ltsz. 70.103.c és 70.102.c+70.147.c (régí múzeumi anyagként leltározva).
- 122 Miklós fia Lőrinc nagymarosi bíró (†1380) ma Visegrádon őrzött sírköve „an(n)° d(omi)ni m° ccc° lxxx hie lic lavrencz niclos der reichter” körirattal: *Soproni Sándor – Lővei Pál – Szőke Mátyás*: A visegrádi Mátyás Király Múzeum sírkőgyűjteménye. Katalógus. Visegrád 1991. 10. (12. sz.); 12. kép (*Lővei Pál*).
- 123 Egy ún. epitáfium-sírkő töredéke a Nagyboldogasszony-templomból, MNM, 15. század második fele, említi: *Lővei P. – Varga L.*: Síremlékek i. m. I. 696.
- 124 *Gervers-Molnár V.*: Sárospataki síremlékek i. m. 22.; 45., 47. kép.

59. kép. Forgács Gergely (†1515) sírlapja az elefánti pálos kolostorból (Könyöki József rajza, 1880 körül; Ehrenberg H.: Firenzei János magyar és lengyelországi művei i. m. nyomán)

60. kép. Forgács Gergely sírlapja Nagygomba Forgách-kastélyának parkjában, 1910 előtt (fotó: Bártfai Szabó L.: A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története i. m. nyomán)

nyelvű fohász teszi Salome Ursula Hedwig (†1567) kora újkori sírkövét a legkorábbi ismert német nyelvű síremlékké a városban, maga a felirat azonban, a férjre, Augustin Hedwig királybíróra (†1577) emlékező, a kőlapra utólag rávéssett szöveggel együtt latin nyelvű.¹²⁵

A középkori Magyarország vizsgált határszéle reneszánsz síremlékekben meglehetősen szegény. A legkorábbi Forgács Gergely (†1515) testvére, Péter által készíttetett, címerdíszes sírlapja az elefánti pálos kolostorból (59–60. kép).¹²⁶ Reneszánsz kapitális betűtípusú felirata: *D(eo) O(ptimo) M(aximo)*

125 Albu, Ioan: *Inscripții der Stadt Hermannstadt aus dem Mittelalter und der Frühen Neuzeit. Hermannstadt–Heidelberg 2002.* 80–81. 75. sz.; Abb. 37. – A kronológiailag ezt követő emlékek már az 1590-es években készültek: uo. 51. 46. sz., 95–96. 96. sz., 101–102. 101. sz.

126 Ehrenberg H[ermann]: *Firenzei János magyar és lengyelországi művei. Archaeologiai Értesítő Ú. F. 13. (1893) 250–255.*; 5. kép – hpl. [= Hampel József] szerkesztői megjegyzései: 257.; Bártfai Szabó László: *A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története.* Esztergom 1910. 199.; Horler Miklós: *Iohannes Fiorentinus Forgách-síremléke. Építés – Építészettudomány 15.*

61. kép. Jurisics Ádám és Anna (†1538) sírlapja a kőszegi Szent Jakab-templomban (fotó: Lővei Pál)

TVMVLVM HVNC PETRVS FORGACH OB PIETATEM GREGORIO GERMANO PREMORTVO VIVENS POSVIT QVEM SIBI QVOQ(ue) AC LIBERIS COMMIVNEM ESSE IVSSIT K(a)L(endas) OCTOBRIS MDXV. A darab az Esztergomban működő Iohannes Fiorentinus szignóját – IOANNES FIORENTINUS ME FECIT – hordozza, akinek néhány további jelzett műve is ismert, köztük egy sírkő a lengyelországi Gniezno székes-egyházában, amelyet több más sírlappal együtt Jan Łaski érsek rendelt meg az 1516-ban Bakóc Tamás bíborosnál Esztergomban tett látogatása alkalmával.¹²⁷ A Forgács-síremlék esztergomi készítését az is alátámasztja, hogy a vizsgálatok alapján anyaga a Gerecse hegységből származik.¹²⁸

Monyorókeréki Ellerbach János (†1499), aki később örökös nélkül hunyt el, 1496-ban örökre fogadta Bakóc Tamást. Bakóc – immáron esztergomi érsekként és 1507-ben a konstantinápolyi patriarcha cím elnyerése után –, síremléket állíttatott neki Monyorókeréken, amelynek csak a 17. században lejegyzett felirata ismert: *D.O.M. Domino Ioanni Magnifico Bertholdo Ellerbach Fundatoris hujus Cænobij filio, Domino hic in Monyorokerek, Thomas Bakocz de Erdoed, Card. Strig. Archiepiscopus, Patriarcha Constantinopol Fratri adoptivo, ob pietatem posuit. Obijt sine hærede 1499.*¹²⁹ Mind megrendelőjét, mind antikizáló D(eo)

(1983) 237–259. – A sírlapot 1894 után, amikor a kolostort az Edelsheim-Gyulay család kastéllá építtette át, a Forgách család egy tagja a Marcali melletti Nagygombára vitette, és kúriája parkjában állíttatta fel. 1951-ben ott törték össze, egyben hagyott felső részének tondójában a lefaragott címert egy habarcskenésre festett Rákosi-címerrel fedve el. A töredékeket összegyűjtő Horler Miklós kezdeményezte restaurálását követően a sírlapot az 1990-es években a marcali múzeumban helyezték el.

127 Ehrenberg H.: Firenzei János magyar és lengyelországi művei i. m. 254–255. kép; 6–9. kép; Gerevich, László: Johannes Fiorentinus und die pannonische Renaissance. *Acta Historiae Artium* 6. (1959) 310–311.; Abb. 1–4.; Horler M.: Johannes Fiorentinus Forgách-síremléke i. m. 248–249.; 13–16. kép; Lővei, P.: Salzburg und Gran i. m. 414.; Abb. 7.

128 Pintér F. – Szakmány Gy. – Lővei P. – Tóth M. – Demény A.: „Vörös márvány” faragványok nyersanyaglelőhelyeinek kutatása i. m. 61–62.

129 Eggerer, Andreas: *Fragmen panis corvi protoeremitici seu reliquiae annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum sancti Pauli Primi eremitae*. Viennae 1663. 154–155.;

O(timo) M(aximo) formuláját tekintve nehéz elképzelni, hogy nem Esztergomban készült volna.

Jurisics Ádám és Anna (+1538), Jurisics Miklós, az öt alsó-ausztriai tartomány és Szlavónia főkapitánya, királyi tanácsos és kamarás, kőszegi várkapitány gyermekeinek címerdíszes, jó színvonalú sírlapja (61. kép) a kőszegi Szent Jakab-templomban késő gótikus fraktúr betűtípusú, párhuzamos sorok alkotta feliratot hordoz: *Ich Adam jorischitz Freyherr zv Ginss lig in disem grab mit sambt meiner schwester Anna welches mir mein Vater niclas jorischitz Freyherr zv Ginss Ro(mischen) k(aiserliche)n H(ohei)t Rat Camrer Obrister veldhauptman der funff niderosterreichischen vnd windischen land vnd Lands hauptman in Chrain paven hat lassen hiemit wel vnss der Ewig Got genedig vn(d) barmherczig sei A(nn)o 1538.*¹³⁰ A faragvány anyaga, erezete alapján, Salzburg környéki lehet. Gótikus elemekkel kevert reneszánsz stílusa itáliai stíuselemek helyett a minden bizonnyal Bécs által közvetített északi reneszánsz jellemzőit hordozza.

Ugyancsak a Szent Jakab-templomban található a Kőszegen 1541–1550 között elhunyt, németalföldi származású Ferdinand a Maugis emléktáblája, amelyet az elhunyt testvére, Philippus a Maugis herzogenburgi prépost állíttatott 1550 előtt.¹³¹ Keretelése és párkányai minden bizonnyal Salzburg környé-

62. kép. Sírlap a Puchheim család címerével a kőszegi Szent Jakab-templomban, 16. század közepe (fotó: Businé Benkhard Lilla)

Wagner, Carolus: Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae jam interciderunt. Posonii–Pestini–Lipsiae 1802. IV. 48.; Rittsteuer, Josef: Das Kloster Kulm-Eberau. In: Der Orden der Pauliner OSPE. Seine Geschichte – seine Aufgaben – seine Stellung. Hrsg. Wolfgang Meyer. Eisenstadt 1984. 95.; Mikó Árpád: Stílus és felirat. Kőbe véssett, klasszikus- és korai humanista kapitálissal írott feliratok a Mátyás- és Jagello-kori Magyarországon. Művészettörténeti Értesítő 54. (2005) 219., 235. 105. j.

- 130 Csoma József: Magyar sírkövek. Jurisics Ádám és Anna sírköve. Turul 5. (1887) 183–184.; Csergheő, Géza von – Csoma, Josef von: Alte Grabdenkmäler aus Ungarn. Budapest 1890. 93–96.; Várady Zoltán: Középkori epigráfiai adatok Vas megyéből. Vasi Szemle 54. (2000) 92–93., 96–97.; Lővei Pál: Bevezetés. In: Lapidarium Hungaricum 5. Vas megye I. Vas megye műemlékeinek töredékei 1. Belsővat–Kőszegszerdahely. Szerk. Lővei Pál. Budapest 2002. 37.; 60. kép; Várady Zoltán: A középkori epigráfia jelentősége, eredményei, feladatai. Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei 6. (2003) 33–34., 43–44.; 12. ábra; Lővei, P.: Künstlerische Beziehungen i. m. 137.; Abb. 14.

- 131 Végh Gyula: Régi címeres emlékek Kőszegen. Dunántúli Szemle 7. (1940) 113–114.; 1. kép; Lelkes István: Kőszeg. Budapest 1960. 161.; 77. kép; Mikó Árpád: Késő reneszánsz és kora ba-

63. kép. Serédi Gáspár (†1550) tumbája a pozsonyszentgyörgyi plébániatemplomban (fotó: Lővei Pál)

kén bányászott vörös márványból készültek, címeres és feliratos táblái solnhofeni palából („kelheimi kő”), oromdísze a Sopron környékén általános durva mészkőből – készítése helye leginkább Bécs, esetleg Alsó-Ausztria valamely közeli települése lehetett. A 16. század közepe táján készülhetett – vörös márvány anyaga és szerkesztésmódja alapján ugyancsak ausztriai műhelyben – egy, a Puchheim család címerével ékes sírlap a templom padlójában (62. kép), felső részének hétsoros, fraktúr betűtípusú felirata erősen lekopott, csak kezdetének *An(n)o d(omi)ni 15...* részlete értelmezhető.¹³²

A soproni Szent Mihály-templomból a múzeumba került 16–17. századi sírkövek anyagvizsgálata adneti eredetről tanúskodik, a már említett Kranberger-sírlapot követően a legkorábbi közülük Kever Mártoné (1558).¹³³ Foltossága és ereztettsége, többféle vörös márványfajtát alkalmazó anyaghasználata alapján a Salzburg környéki bányákból származik Serédi Gáspár, az ország felső részeinek kapitánya (†1550) alakos ábrázolást és reneszánsz kapitális betűtípusú feliratokat hordozó, pozsonyszentgyörgyi szarkofágja (63. kép).¹³⁴

A bozsoki Batthyány-várkastély pincefalából, másodlagos beépítésből bontották ki azt a profilált kandallópárkány-töredéket, amelyet a kőanyagvizsgálat során foltos kinézetére alapozva – geokémiai módszerű vizsgálat

rokk síremlékek a Magyar Királyság területén (1540–1690). In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Budapest 2005. 628.

132 Végh Gy.: Régi címeres emlékek Kőszegen i. m. 116.

133 Pintér F. – Szakmány Gy. – Lővei P. – Tóth M. – Demény A.: „Vörös márvány” faragványok nyersanyaglelőhelyeinek kutatása i. m. 63.; 2. táblázat.

134 Mikó Á.: Késő reneszánsz és kora barokk síremlékek i. m. 632.; 5. kép; Gahér, F.: Náhrobné pamiatky i. m. 18–19.

nélkül – kérdőjelesen salzburgi vörös márványként határoztak meg. Az épület első ismert említése 1602-ből való, a faragvány ennek a legkorábbi, 16. századi fázisnak a maradványa¹³⁵ – de alighanem már a gercsei bányák leállítását követő időből. Az 1541 utáni példák anyagának salzburgi eredete ugyanis már természetesen mondható: Buda, majd Esztergom és környéke elfoglalását követően a gercsei bányák műveléséről a 18. századig nem ismert adat. A törökök vörös márvány iránti igényüket a templomok középkori emlékeinek újrashasznosításával elégítették ki, Nyugat-Magyarországon pedig konkurencia nélkül maradt Adnet termelése, illetve a Salzburg környéki anyagot faragó műhelyek tevékenysége.

Alsó-Ausztria és Stájerország emlékanyagából csak a fentebb már említett, 13. századi kolostorépítkezéseknél felhasznált vörös márvány korszerű anyagvizsgálatára nyílt korábban mód. Valójában nem is igen került elő eddig a 15–16. századból származó olyan emlék, amely esetében a kőanyag magyarországi származása felvetődött volna. Két olyan eset is említhető viszont, ahol egy eredetileg még csak nem is Magyarország nyugati részéhez, hanem Nógrád megyéhez, illetve Erdélyhez kapcsolódó család sarjának alsó-ausztriai, illetve stájerországi síremléke minden bizonnyal adneti vörös márványból készült, stílusban is egyértelműen a salzburgi–ausztriai körhöz kapcsolható, és a felirat nyelve is német.

Miklós (†1486), Mátyás király klosterneuburgi várnagyának a klosterneuburgi ágostonos kanonokrendi kolostor kerengőjében lévő sírkövén (64. kép) hasonló ábrájú címer látható, mint – felirata szerint *de Zantho dioces(is) Vacien(sis)* – Szántói Ambrus szentistváni prépost (†1483) esztergomi sírlapján (65. kép)¹³⁶ (tárcsapajzsban könyökben hajlított, páncélos jobb kar, kezében hármashajtású, nyesett faággal, a sisakdíszben a címerábra ismétlődik), és a hiányos családnév vége meg is engedi a Szántóira való kiegészítést; a gótikus minuszkulás betűtípusú körirat (Ubalduš Kostersitz rajza és Czobor Béla nyomán, némileg javítva): *Anno d(omi)ni m cccc lxxx vi am phinctag vo(r) sand mer-ten tag ist gestorben der gestrengen her nicolasch ung(ar) vi[= von?] [zant]ho konigk m hauptma(n) v(on) klosternewb(urg) dem got gnad.*¹³⁷ A családról lényegében

135 Koppány Tibor: Bozsok, Batthyány-várkastély – „Alsó kastély”. In: *Lapidarium Hungaricum* 5. i. m. 104., 111. (94.1. sz., Ivicsics Péter); 85–86. kép.

136 Mathes, Joannes Nep.: *Veteris arcis Strigoniensis, monumentorum ibidem erutorum, aliarumque antiquitatum lithographicis tabulis ornata descriptio*. Strigonii 1827. 22. (§. 36.); Tab. VI. lit. A.; Lővei, P. – Varga, L.: *Funerary Art in Medieval Hungary* i. m. 153., 164. 119. j.; Fig. 42.; Várady Z.: *Gótikus minuscule feliratok a Dunántúlon* i. m. 23–24., 34., 36., 45–46. 8. sz.; 20., 39/3. kép.

137 N.N.: *Grabmale im Kreuzgange zu Klosterneuburg I. Mitteilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* 5. (1879) xc.; 3. kép; *Kostersitz, Ubalduš: Monumenta sepulchralia eorumque epitaphia in Collegiata Ecclesia B. M. Virginis Claustro-neoburgi*. Vienna 1881. 319., képpel; [Czobor Béla]: *Kostersitz, U.: Monumenta sepulchralia i. m. Egyházművészeti Lap* 2. (1881) (Recenzió) 319.; [Czobor Béla]: *Rövid közlemények. V. Szántay Miklós Klosterneuburg vára kapitányának sírköve. Egyházművészeti Lap* 3. (1882) 59–61. – Miklós várnagy Czobor-féle azonosítása az osztrák szakirodalomban máig ismeretlen ma-

64. kép. Miklós (†1486) klosterneuburgi várnagy sírlapja a klosterneuburgi ágostonos kolostor kerengőjében (vázlatos rajz Kistersitz, Ul.: *Monumenta sepulchralia i. m. nyomán*)

65. kép. Szántói Ambrus szentistoáni prépost (†1483) sírlapja az esztergomi Bazilika alttemplomában (fotó: Lővei Pál)

semmit sem tudunk, talán a következő generációjához tartozhatott az a Szántói Osvát, aki 1505–1509 között nógrádi alispán, 1505-ben Nógrád országgyűlési követe, 1507–1511 között Szentgyörgyi és Bazini Péter országbíró alor-szágbírája volt.¹³⁸

radt, így közelebbről nem ismert klosterneuburgi Stadthauptmannként említi: Mayer, Mateusz: Grablege, Grabmäler und Grabkapellen im Stift Klosterneuburg. In: *Das Stift Klosterneuburg. Wo sich Himmel und Erde begegnen.* Hrsg. Wolfgang Christian Huber. Klosterneuburg 2014. 141. – Péterfi Bence hívta fel a figyelmemet arra, hogy az irodalomban 1486 után Peter Hasler szerepel klosterneuburgi Stadthauptmannként (Ludwig, V. O. – Maschek, Franz: *König Matthias Corvinus und Barbara Edelpöck. Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich N. F. 32.* (1955–1956) Wien 1958. 80. és 8. j.). A hivatkozott hely (Monvmenta Germaniae Historica. Necrologia Germaniae Tomvs V. Dioecesis Pataviensis pars altera Avstria Inferior. Ed. Adalbertvs Franciscvs Fvchs. Berolini 1913. 97.) azonban az évszámra nem ad forráshelyet, így nem lehetetlen, hogy éppen a sírkő halálozási évszámára figyelemmel határozták meg.

138 C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók.* Budapest 2016. (a továbbiakban Archontológia 1458–1490 I.) 90.; C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W.

Ugyancsak magyarországi személyes kapcsolódású, anyagát és stílusát tekintve azonban salzburgi–ausztriai eredetű az az epitáfium-sírkő, amelyet a Mátyás király katonájaként felemelkedett, stájerországi birtokait később is megtartani képes kövendi Székely Jakab (+1504) zalai és varasdi ispán, radkersburgi kapitány¹³⁹ feleségével közösen állított négy gyermeküknek 1501 körül a Muraköz stájerországi részén fekvő birtokközpont, Ormosd plébániatemplomában (66. kép).¹⁴⁰ A sírlapon a Székely-címeren kívül a feleség, Szécsi Margit címerét is kifaragták – mindkét szülő címerének együttes használata sem jellemző a nyugattól eltérő jogrendszerű Magyarország emlékanyagára –, és a sírkő hosszú német nyelvű felirata¹⁴¹ kapcsán az is megemlíthető, hogy a székelyföldi eredetű Székely Jakab testvérével, Miklóssal részben németül levelezett.¹⁴²

66. kép. Kövendi Székely Jakab gyermekeinek sírlapja Ormosd plébániatemplomában, 1501 körül (fotó: Mudrák Attila)

A magyarországi vörös márvány így a késő középkorban, a 16. század első felében az osztrák–stájer területek felé nem lépte át az ország nyugati határát, az adneti bányákból származó salzburgi kőanyagból készült faragványok viszont viszonylag nagy számban jutottak el a nyugati határsávba: minden jel szerint mintegy harminc sírlap, szarkofágfedlap és keresztelőkút tartozik ebbe a csoportba. Ugyanezen a területen, részben a Szakolca–Nagyszombat–Bazin–Csütörtök–Illésháza–Magyaróvár–Kőszeg–Szentgotthárd–Toronyhely vonalon, továbbá attól nyugatra azonban ennek a számnak legfeljebb harmadát teszik ki a biztosan vagy feltételezhetően gerecei kőből faragott emlékek. Ettől a vonaltól keletre a magyarországi vörös márvány használata már kizárólagosnak tűnik

Kovács András: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék. Budapest 2017. (a továbbiakban Archontológia 1458–1490 II.) 163., 514.

139 Papp Szilárd: Határtalan történet – két szentségház a Muraközben. In: Építészet a középkori Dél-Magyarországon. Tanulmányok. Szerk. Kollár Tibor. Budapest 2010. 130–134.; Péterfi Bence: Egy székely két élete. Kövendi Székely Jakab pályafutása. Pécs–Budapest 2014.; Archontológia 1458–1490. I. 145., 353.; Archontológia 1458–1490. II. 318., 354.

140 Papp Sz.: Határtalan történet i. m. 135–136.; 12–13. kép.

141 Olvasata: Papp Sz.: Határtalan történet i. m. 161. 112. j.

142 Papp Sz.: Határtalan történet i. m. 133.

(Nyitra,¹⁴³ Elefánt, Hédervár, Győr, Pannonhalma,¹⁴⁴ Egervár,¹⁴⁵ Örményes, Nagykapornak,¹⁴⁶ Keszthely,¹⁴⁷ Segesd, Gyurgyevác,¹⁴⁸ Kutenya,¹⁴⁹ Zágráb¹⁵⁰),¹⁵¹

Amennyiben az anyaghasználatot szigorúan gazdasági kérdésnek tekintjük, azt kell feltételeznünk, hogy az említett vonal mentén nagyjából ugyanaz volt a két bányahelytől történő elszállítás költsége – ebben az esetben egy egység anyagnak Adnetből a Salzach, az Inn és a Duna folyókon való leúsztatása nagyjából Pozsonyig költségét tekintve, egységnyi távolságra számítva harmada-negyede lehetett a Gerecséből a folyóig szekéren, majd a Dunán folyásiránnyal szemben Pozsonyig történő szállítás árának. Felvethető ugyanakkor az is, hogy a szállítási költség mellett szóba jöhet még esetleg az osztrák–bajor területeken jól megfogható sorozatgyártás, nagyobb szériában történő tömegtermelés árcsökkentő hatása is. Ennek vizsgálatához a minimális számú ma-

- 143 Berzevici Gergely nyitrai püspök (†1437) síremléke: *Tóth Sándor*: 15. századi sírplasztikánk és a Kassai Jakab-kérdés. *Ars Hungarica* 3. (1975) 333.; 80. kép; *Lővei P.*: Síremlékszobrászat i. m. 279., 301–302. (Sz. 60. kat. sz.); *Luxová, V.*: Memento mori i. m. 325., 665–666. (2.2.6. kat. sz.); *Lővei P.*: A „sárkánylovagok” kőfaragója i. m. 452.; 95. kép; II. Gergely nyitrai püspök (†1492) síremléke: *Csippék Sándor*: A nyitrai székesegyház. *Magyar Sion* 2. (1864) 425.; *Lővei, P.* – *Varga, L.*: Funerary Art in Medieval Hungary i. m. 143.; *Luxová, V.*: Memento mori i. m. 327.
- 144 *Lővei Pál*: Középkori síremlékek. In: *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. Katalógus.* Szerk. Takács Imre. Pannonhalma 1996. I. 310–316.
- 145 Egervári Bereck knini (tinnini) püspök (†1523) egervári sírlapja: *Éber László*: Egervári Bereczk síremléke. *Archaeologiai Értesítő* 35. (1915) 288–292.; 62. tábla; *Lővei P.*: Középkori sírkövek a történeti Zala megye területén i. m. 80., képpel; *Mikó Árpád*: A reneszánsz Magyarországon. [Budapest] 2009. 107.; 72. kép.
- 146 Semjéni Antal apát (†1546) és testvére, Péter újudvari plébános 1526 előtt készült sírköve: *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn* i. m. 99., 100., 677., 686. (840.b. kat. sz.; *Balogh, Jolán*); *Mikó Árpád*: Jagello-kori reneszánsz sírköveinkről. *Ars Hungarica* 14. (1986) 101., 107. 52. j.; 69. kép; *Lővei P.*: Középkori sírkövek a történeti Zala megye területén i. m. 81.; *Várady Z.*: A középkori epigráfia i. m. 35., 44–45.; 15. ábra.
- 147 Csáktornyai Lackfi István nádor (†1397) sírlapja: *Engel P.* – *Lővei P.* – *Varga L.*: Zsigmond-kori bárói síremlékeinkről i. m. 25–26.; 2. kép.
- 148 Csáktornyai Ernusz Zsigmond pécsi püspök vörös márvány címerköve 1488-ból: *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn* i. m. 572–573. (Kat.-Nr. 642; *Balogh, Jolán*); *Valentić, Mirko* – *Prister, Lada*: Zbirka kamenih spomenika. Zagreb 2002. 64–65. (115. kat. sz.) – Anyagát nem esztergomi eredetű vörös márványnak tartja: *Mikó Á.*: Stílus és felirat i. m. 213.; 13. kép.
- 149 Décsei Roh István fia János (†1420) sírlapja: *Engel Pál* – *Lővei Pál*: A gerecsei vörösmárvány használata Zággrában és környékén a középkorban. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise* – A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 1991. 47., 48.; IX/1. kép; *Horvat, Zorislav*: Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske. Zagreb 1996. 37., 40.; 34. kép; *Valentić, Mirko* – *Prister, Lada*: Zbirka kamenih spomenika. Zagreb 2002. 63. (113. kat. sz.); *Lővei P.*: A „sárkánylovagok” kőfaragója i. m. 400., 413., 419.; 28. kép.
- 150 Szegedi Lukács zágrábi püspök (†1510) sírlapja: *Mikó Á.*: Jagello-kori reneszánsz sírköveinkről i. m. 100–101., 102., 106. 43. j.; *Valentić, M.* – *Prister, L.*: Zbirka kamenih spomenika i. m. 26–27. (19. kat. sz.); *Pelc, Milan*: Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj. *Radovi* 30. (2006) 67–71.; 1–3. kép; *Lővei P.* – *Weisz B.*: A gazdaság- és pénzügyigazgatás i. m. 235–237.; 12–13. kép.
- 151 Elefánt, Hédervár, Győr, Örményes, Segesd faragványairól fentebb történt már említés.

gyarországi költségadat biztosan nem ad elegendő alapot, nem is beszélve az eltérő pénzlábak összehasonlításához szükséges ismeretek esetlegességéről. A két kőanyag területi átfedése mindenesetre azt mutatja, hogy mindkét bányavidék birtokosai és művelői, a szállítást végzők és a követ megmunkálók eddig a pontig egyaránt megtalálták a számításukat – a vörös márványok steril piacán alapvetően az ár-érték arány határozhatta meg a körzethatárokat.

Valami mégis elgondolkodásra készíthet bennünket. A nyugati határsávban az import anyag használata a polgárság és az alsó papság körében szinte teljesen szinkronban van a német nyelvű sírfeliratok választásával, míg az arisztokrácia, a gazdag birtokos nemesség és a főpapság esetleges kétnyelvűsége esetében is ragaszkodott a latin nyelvhez. Az utóbbi jelenség adódhatott a latin hivatalos és egyben egyházi nyelv létéből, az országosan is jelentős pozíciókat betöltő elit hivatalos okirataiban rendszerint ehhez tartotta magát. Magánéletében, például magánlevelezésében nem feltétlenül,¹⁵² ahogy német nyelvű felirat világi környezetben említhető például a Kőszegiek kőszegi várában már a 13. század végén, 1300 körül is.¹⁵³ A bányapiackörzetek határának és a polgárság nyelvi határának az egybeesése lehet teljesen véletlen is, mégis felvethető olyan befolyásoló tényező, mint a stílus, a tipológiai divatok eltérése, esetleg a családi, a regionális kereskedelmi kapcsolódások iránya.

A ma már száz éve külföldnek számító egykori nyugati országterületeken gercsei kőanyag alig található: a feltehetően egyaránt esztergomi készítésű Ellerbach-sírkő monyorókeréki és a középkori határtól már jóval távolabb a Forgács-sírkő egykori elefanti helyszíne esik oda, és viszonylag biztosan magyarországinak tartható a toronyhelyi Bánfi-sírlap, kissé bizonytalan stílus alapon a szakolcai Tárcai-síremlék, és sokkal kevésbé biztosan a máriavölgyi Sárfenéki-sírkő. Ha az I. világháború után a népszavazás Sopron esetében nem változtatta volna meg az eredeti felosztási tervet, a trianoni országterületen középkori salzburgi anyaggal valójában csak Kőszegen és Magyaróváron lehetne találkozni. Nem gondolom, hogy önmagában a kőanyagok használata magyarázatul szolgálhatna 400–500 évvel későbbi („világ”-)politikai döntések megszületéséhez (az utóbbi két évtizedig e használat jellemzőivel nemhogy magyar vagy külföldi politikusok, de a művészettörténet-tudomány és a geológia kutatói sem voltak tisztában). Az eseményekre nyilván hatással lévő, hosszú időn át ható nyelvi és kulturális igazodás egyik apró tényezőjeként azonban akár ez is figyelembe veendő.

152 Lásd például a fentebb sírköveikkel is szerepelő Bazini (II.) György és Szentgyörgyi és Bazini (III.) György, továbbá családjuk további tagjai kizárólag német nyelvű levelezését leginkább Sopron városával. Sopron szabad királyi város története. I/1–II/6. Közli Házi Jenő. Sopron 1921–1943. I/2. 250. (1423); I/3. 107–108. (1435), 110. (1435), 115–116. (1435), 200. (1440), 341. (1451), 346. (1452), 391–392. (1452); I/4. 322. (1458), 338. (1459), 403–404. (1459).

153 Az első emeleti egykori homlokzat kapcsolt ablakainak keretén festett majuszkulás feliratban Kőszegi János (Iván) neve: „...GRAVE IWA[N]...” – *Holl Imre*: Kőszeg vára a középkorban. Budapest 1992. 79.; 39., 101. kép; *Sedlmayr János*: Kőszeg, Belsővár („Jurisics-vár”). In: *Lapidarium Hungaricum* 5. i. m. 529–530. (4. j. Lóvei Pál szerkesztői megjegyzése).

A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetben működő Középkori Magyar Gazdaságtörténet Lendület Kutatócsoport negyedik tanulmánykötetét tartja kezében az olvasó. A középkori élet sokszínűsége, a mindennapokat átszövő gazdasági struktúrák sajátos világa ezúttal is történészi, régészeti és művészettörténeti kutatások legújabb eredményein keresztül tárul fel. A kötet a korábbi évekhez hasonlóan a királyi hatalom és a városok gazdasági életben betöltött szerepét helyezi a középpontba. A tanulmányok olvasásakor a királyi és királynéi udvar ellátása és jövedelmei mellett, egyes időszakok pénzforgalmi sajátosságain, a különböző városi kiváltságokon, az országok és a piacörzetek, a városok és vidékük közötti továbbá a városon belüli határvonalak szétválasztó és összekötő szerepén át, a külfölddel fenntartott kapcsolatok szerteágazó történetén túl, egy-egy település épített környezete és írásbeliségének fejlődése ismerhető meg.

A kutatócsoport előző tanulmánykötetei: a „Pénz, posztó, piac” 2016-ban, a „Hatalom, adó, jog” 2017-ben, a „Vere-tek, utak, katonák” 2018-ban jelentek meg az MTA BTK TTI kiadásában.

9 789634 161790